

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

“KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT
MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ UZUNMÜDDƏTLİ AKTİVLƏRİN UÇOTA ALINMASI
VƏ MALİYYƏ HESABATLARINDA ƏKS ETDİRİLMƏSİ”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Aşırov Fərid Azad

BAKİ - 2022

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh
_____**(imza)**
“ _____ ” _____ **2022-ci il**

“KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT
MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ UZUNMÜDDƏTLİ AKTİVLƏRİN UÇOTA ALINMASI
VƏ MALİYYƏ HESABATLARINDA ƏKS ETDİRİLMƏSİ”
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: “060402-Mühasibat uçotu və audit”

İxtisaslaşma: “Xidmət sferasında Mühasibat uçotu və audit”

Qrup: 426

Magistrant:
Aşırov Fərid Azad oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər:
i.ü.f.d, dos. Cəfərov Elxan Orxan oğlu

_____ **imza**

Program rəhbəri:
i.ü.f.d., Vəliyev Cəbrayıl Xəlil oğlu

_____ **imza**

Kafedra müdiri:
i.e.d., prof. Kəlbəyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKİ - 2022

Elm andı

Mən, Aşırov Fərid Azad oğlu, and içirəm ki, “Koronavirus (COVID-19) pandemiyanın Azərbaycanın real effektiv mübadilə məzənnəsinə təsirinin tədqiqi” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normaları və istinad qaydalarına tamamilə riayət edərək və istifadə etdiyim mənbələrin hamısını ədəbiyyat siyahısında əks etdirərək yazmışam.

KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT MÜƏSSİSƏLƏRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı: Pandemiya şəraiti böhranlar kimi gözlənilməz olduğu üçün bu şəraitlərdə çevik davranmaq və vəziyyətdən çıxmaq üçün lazımi tədqiqatlar aparılmalıdır. COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildə əhəmiyyətli sayda yoluxma sayı ilə sürətlə böyümüşdür və hal-hazırda da mövcudluğunu davam etdirməkdədir. Virusun artmasının profilaktikası üçün atılan addımlar iqtisadi fəaliyyətə, bu işə öz növbəsində maliyyə hesabatlarına təsir göstərmişdir. Əvvəlki tədqiqatlar göstərmişdir ki, iqtisadiyyat, siyasət, hüquq, mədəniyyət və din kimi ətraf mühit amilləri ölkənin mühasibat uçotu təcrübəsinin inkişafına mühüm təsir göstərir.

Tədqiqatın məqsədi: Covid 19 pandemiyası halında, mühasibat uçotunun təşkili qaydaları və burada yeniliklərin tətbiqi səmərəliliyi artırmaq imkanlarını müəyyənləşdirməkdir.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqatda analiz və sintez, habelə deduksiya metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası: Dissertasiya işində həm yerli, həmçinin də xarici ədəbiyyatlardan, elektron resurslardan, dövrü mətbuat mənbələrindən istifadə olunmuşdur. AR Dövlət Statistika Komitəsi, AR NK qərarları, MB-nin və həmçinin başqa dövlət qurumlarının statistik və hesabat məlumatları.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Covid 19 pandemiyası yeni bir məhfum olduğundan az araşdırılmış və onun araşdırılması ilə əlaqədar istər yerli, istərsə də xarici ədəbiyyatlar azdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Covid 19 pandemiyası 2020-ci ildən ölkəmizdə meydana çıxmağa başladı. Bu baxımdan bu sahə ilə əlaqədar daha əvvəl tədqiqatlar demək olar ki, aparılmamışdır.

Nəticələrin istifadə olunma biləcəyi sahələr: Qazanılmış nəzəri və praktik müddəalardan, təkliflərdən, konkret cəmləşdirilmələrdən Azərbaycanda sonrakı iqtisadi yeniliklərin sistemləşdirilməsi və gerçəkləşdirilməsi, mühasibat uçotunun yeni şərtlər əsasında tədqiqi üçün baza rolunu oynaya bilər.

Açar sözlər: pandemiya, xidmət müəssisələri, maliyyə hesabatı

SERVICE ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF CORONAVIRUS PANDEMY

SUMMARY

The actuality of the subject: As pandemic conditions are as unpredictable as crises, the necessary research should be conducted to be flexible and to cope with the situation. The COVID-19 pandemic grew rapidly with a significant number of infections in 2020 and continues to exist today. Measures taken to prevent the spread of the virus have affected economic activity, which in turn has affected financial statements. Previous research has shown that environmental factors such as economy, politics, law, culture and religion have a significant impact on the development of a country's accounting practices.

Purpose and tasks of the research: To determine the rules of organization of accounting in the event of a pandemic Covid 19 and the possibility of increasing the efficiency of the application of innovations here.

Used research methods: Analysis and Synthesis, Induction and Deduction methods were used in the research.

The information base of the research: Both local and foreign literature, electronic resources, periodical sources were used in the dissertation. Decisions of the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, decisions of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan, statistical and reporting information of the Central Bank, as well as other state bodies.

Restrictions of research: The Covid 19 pandemic has been little studied because it is a new concept, and there is little literature on its study, both local and foreign.

The novelty and practical results of investigation: The Covid 19 pandemic began to appear in our country in 2020. In this regard, almost no research has been conducted in this area before.

Scientific-practical significance of results: The acquired theoretical and practical provisions, proposals, specific concentrations can be used in the systematization and implementation of subsequent economic innovations in Azerbaijan, the study of accounting on the basis of new conditions.

Keywords: pandemic, service enterprises, financial reporting

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AR	Azərbaycan Respublikası
BMT	Birləşmiş Millətlər təşkilatı
COVID-19	Koronavirus

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	8
I FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERALARININ TƏŞKİLİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ, BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏN İSTİFADƏNİN ZƏRURİLİYİ, HÜQUQİ BAZASI	11
1.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət müəssisələrinin muhasibat uçotunun təşkilinin spesifik xüsusiyyətləri	11
1.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferasındakı müəssisələrdə muhasibat uçotunun təşkilində beynəlxalq təcrübədən istifadəsi.....	16
1.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində Azərbaycanda muhasibat uçotunun təşkilinin hüquqi bazası.....	21
II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERASI MÜƏSSİSƏLƏRİNİN UÇOT SİYASƏTİ VƏ MALİYYƏ VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	27
2.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uçot siyasətinin xüsusiyyətləri	27
2.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrinin maliyyə vəziyyətinə təsir edən uzunmüddətli aktivlərin istifadəsinin təhlili	35
2.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin istismarı zamanı maliyyə nəticələrinə təsirinin müsbət və negativ tərəfləri	41
III FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERASI MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ UZUNMÜDDƏTLİ AKTİVLƏRİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN ARTIRILMASI YOLLARI	45
3.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyinin artırılması	45
3.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyinin artırılması üçün dövlət dəstəyinin müsbət təsirlərinin dəyərləndirilməsi.....	50
3.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyinin artırılması üzrə qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi	58
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	62
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	65
Cədvəllərin siyahısı.....	70

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Pandemiya şəraiti böhranlar kimi gözlənilməz olduğu üçün bu şəraitlərdə çevik davranmaq və vəziyyətdən çıxmaq üçün lazımi tədqiqatlar aparılmalıdır. COVID-19 pandemiyası 2020-ci ildə əhəmiyyətli sayda yoluxma sayı ilə sürətlə böyümüşdür və hal-hazırda da mövcudluğunu davam etdirməkdədir. Virusun artmasının qarşısını almaq üçün görülən tədbirlər iqtisadi fəaliyyətə, bu da öz növbəsində maliyyə hesabatlarına təsir göstərmişdir. Əvvəlki tədqiqatlar göstərmişdir ki, iqtisadiyyat, siyasət, hüquq, mədəniyyət və din kimi ətraf mühit amilləri ölkənin mühasibat uçotu təcrübəsinin inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Təhlükəsizliyə və sağlamlığa təhdidlər birinci yerdə olsa da, tezliklə iqtisadi problemlər gələcək, bu baxımdan epidemiyanın iqtisadiyyata və biznesə təsirini minimuma endirməyə çalışmaq zəruridir. Şirkətlər mühüm əməliyyatları davam etdirmək, gəlir əldə etmək, müqavilə öhdəliklərini idarə etmək, kapitala və kreditə çıxış əldə etmək, mövcud iş pozğunluqları və digər sığorta müdafiələri ilə əlaqədar böyük məlumatlılıqla üzləşirlər.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: İlk növbədə mühasibat uçotunun mövcud vəziyyətinə yenidən baxmaq lazımdır. Mühasibat uçotunun Covid 19 pandemiyasına yaratdığı çətinlikləri müəyyənləşdirmək üçün əlavə araşdırmalara ehtiyac var. Covid-19 pandemiyası təbiətə yeni bir hal üçün bu sahədə əvvəllər heç bir araşdırma aparılmayıb. Bununla belə, Covid-19 pandemiyasının özü böhran vəziyyətlərinin xüsusiyyətlərini əks etdirdiyindən, böhran dövründə mühasibat uçotunun təşkili zamanı görülən işləri burada misal çəkmək olar.

Mövzu ilə əlaqədar bəzi yerli və xarici müəlliflərin kitablarında istifadə edilmişdir. Salahov Ə., Mehdiyev V., Cəfərov E., Abbasov Q.Ə., 1. Baldwin R. & Weder di Mauro B.Ş., Kren L., Leedy P.D. & Ormrod J.E., Варушиной М., Рожнова О. və başqaları göstərmək olar.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Covid 19 pandemiyası halında, mühasibat uçotunun təşkili qaydaları və burada yeniliklərin tətbiqi səmərəliliyi artırmaq

imkanlarını müəyyənləşdirməkdir. Beləliklə, tədqiqatın məqsədinə müvafiq olaraq aşağıdakı vəzifələr nəzərdən keçirildi:

- Mühasibat uçotunun zəruriliyinin açıqlanması sisteminin təşkilinin nəzəri əsaslarını müəyyənləşdirmək, bu sahədə əvvəlki nəzəriyyələri və tədqiqatları nəzərdən keçirmək;

- Respublikada təsərrüfat uçotunun təşkilinin BMHS-ə uyğun olub-olmadığını müəyyənləşdirmək və gələcəkdə bu sahədə hansı addımların atılmasının vacibliyini qeyd etmək;

- Koronavirus pandemiyası şəraitində mühasibat uçotunun təşkilində problemləri müəyyənləşdirmək və onların həlli üçün təkliflər vermək.

Tədqiqatın obyektini və predmeti: Tədqiqatın obyektini Respublikamızın təsərrüfat həyatında mövcud olan muhasibat uçotu sistemi.

Tədqiqatın predmetini isə Koronavirus pandemiyası şəraitində muhasibat uçotunun təşkilinin xüsusiyyətləri qarşıya çıxmış yeni problemlərin tədqiqi əks etdirir.

Araşdırmada bəzi metodlardan istifadə ediləcəkdir. Bunlar aşağıdakılardır:
Müqayisə üsulu

Geniş yayılmış üsullardan biridir. Bu metodla biz Azərbaycan xidmət müəssisələrinin uzunmüddətli aktivlərin uçota alınması və maliyyə hesabatlarında əks etdirilməsi koronavirus pandemiyası şəraitində və normal şəraitdə müqayisəli şəkildə araşdıracağıq.

Tədqiqat metodları:

Analiz və Sintez

Analiz, obyektin tərkib hissələrinə ayrılması prosesinə əsaslanan bir metoddur. Tədqiqat işində analiz metodundan istifadə edərkən, tədqiq edilən obyekt fikrən hissələrə bölünür, yəni onun hansı hissələrdən təşkil olunduğu, onun xüsusiyyət və əlamətləri izah edilir.

Sintez analiz nəticəsində əldə edilmiş hissələrin bir tamlıqda birləşdirilməsidir. Sintezin tətbiq edilməsi nəticəsində analizin istifadə edilməsi ilə alınmış biliklərin

vahid sistemə birləşdirilməsi baş verir. Elmi yaradıcılıqda analiz və sintez metodları bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir və araşdırılan obyektin xüsusiyyətlərindən və araşdırma məqsədindən asılı olaraq müxtəlif formaları qəbul edə bilər. Bu səbəbdən tədqiqat işində biz xidmət sferasının muhasibat uçotunu ayrılıqda analiz edəcəyik və sonda sintez metodu vasitəsi ilə birləşdirib vahid şəkildə verəcəyik və kompleks şəkildə araşdıracağıq.

İnduksiya və deduksiya:

İnduksiya - nəticə, “xüsusidən” “ümumiyyə” doğru mühakimədir. Faktlardan bəzi ümumi fərziyələrin çıxarılmasıdır. Deduksiya metodu mühakimə prosesində ümumi müddəalardan xüsusi nəticənin alınmasına əsaslanır. Belə ki, tədqiqat işində 6 bu metoddan istifadə edərkən muhasibat uçotunu xüsusi səviyyədə xidmət proseslərində həm ümumidən xüsusiyyətlər olaraq əlamətlərin həmçinin də xüsusi spesifik istiqamətlərini araşdıracağıq.

Tədqiqatın informasiya bazası: Dissertasiya işində həm yerli, həmçinin də xarici ədəbiyyatlardan, elektron resurslardan, dövrü mətbuat mənbələrindən istifadə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları, Mərkəzi Bankın və həmçinin başqa dövlət qurumlarının statistik və hesabat məlumatları.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Covid 19 pandemiyası yeni bir məhfum olduğundan az araşdırılmış və onun araşdırılması ilə əlaqədar yerli ədəbiyyatlar yanaşı, xarici ədəbiyyatlar da azdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Covid 19 pandemiyası 2020-ci ildən ölkəmizdə meydana çıxmağa başladı. Bu baxımdan bu sahə ilə əlaqədar daha əvvəl tədqiqatlar demək olar ki, aparılmamışdır.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Qazanılmış nəzəri və praktik müddəalardan, təkliflərdən, konkret cəmləşdirilmələrdən Azərbaycanda sonrakı iqtisadi yeniliklərin sistemləşdirilməsi və gerçəkləşdirilməsi, muhasibat uçotunun yeni şərtlər əsasında tədqiqi əsnasında istifadə olunma bilər.

I FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERALARININ TƏŞKİLİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ, BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏDƏN İSTİFADƏNİN ZƏRURİLİYİ, HÜQUQİ BAZASI

1.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət müəssisələrinin muhasibat uçotunun təşkilinin spesifik xüsusiyyətləri

Xidmət sahəsində müəssisə və təşkilatlarda idarəetmə funksiyalarını icra edən bütün vəzifəli şəxslər müəssisənin fəaliyyətinin nəticələrinə, yəni onun yüksək rentabelliyyəsinə, itki və itkilərin azaldılmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Belə şəxslər tərəfindən vəzifələrin zamanında və əksiksiz yerinə yetirilməsi onların idarəetmə fəaliyyətinin planlaşdırılması, monitorinqi və tənzimlənməsinə görə zəruri olan məlumatlarla təmin edilməsini ilə əlaqədardır. Bu məlumatlar toplanır, sistemləşdirilir və idarəetmə uçotu vasitəsilə idarəetmə funksiyalarını icra edən vəzifəli şəxslərə, habelə nəzarət funksiyalarını yerinə yetirən sahibkarlara ötürülür.

Xidmət sahəsində müəssisə və təşkilatlarda idarəetmə funksiyalarını icra edən bütün vəzifəli şəxslər müəssisənin fəaliyyətinin nəticələrinə, yəni onun yüksək rentabelliyyəsinə, itki və itkilərin azaldılmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Belə şəxslər tərəfindən vəzifələrin vaxtında və tam həyata keçirilməsi onların idarəetmə fəaliyyətinin planlaşdırılması, monitorinqi və tənzimlənməsinə görə zəruri olan məlumatlarla təmin edilməsindən asılıdır. Bu məlumatlar toplanır, sistemləşdirilir və idarəetmə uçotu vasitəsilə idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirən vəzifəli şəxslərə, habelə nəzarət funksiyalarını yerinə yetirən sahibkarlara ötürülür.

Koronavirus pandemiyası dövründə bəzi restoran və kafelər yerində xidmət göstərməyin mümkünsüzlüyünü gördülər və beləliklə, çatdırılma xidmətlərinə üstünlük verməyə başladılar. Buna misal olaraq Bolt şirkətini göstərmək olar. Bolt şirkəti daha əvvəl taksi şirkəti olsa da sonradan profilini diversifikasiya edərək Bolt Food törəmə şirkətini yaratdı və yemək çatdırılma fəaliyyətini həyata keçirməyə başladı.

Əvvəllər Taxify kimi tanınan Bolt taksi çağırışı və s. xidmətlər üçün mobil proqram yaradan Estoniya özəl şirkətidir. Şirkətin ofisi Tallində yerləşir.

Şirkət Taxify adı altında 2013-cü ilin avqustunda tələbə Markus Uillig tərəfindən təsis edilib. Bildirilən məqsəd Tallinn və Riqadakı bütün taksi daşıyıcılarını bir platformada birləşdirməkdir 2017-ci ildə şirkət Londonda (tezliklə dayandırılıb, 2019-cu ildə yenidən açılıb), Paris və Lissabonda fəaliyyətə başlayıb. 2017-ci ilin avqustunda Didi Chuxing şirkətə açıqlanmayan dəyərdə sərmayə qoydu. 2018-ci ilin may ayında şirkət investorlar - Daimler və Didi Chuxing arasında 175 milyon dollarlıq investisiya turu keçirdi. 2018-ci ilin sentyabrında şirkət Parisdə elektrikli skuter icarəsi xidmətini açdı və fevral ayında şirkət adını Taxify-dan Bolt-a dəyişdi. 2019-cu ilin avqust ayında şirkət Bolt Food adlı qida çatdırılması xidmətini istifadəyə verdi (<https://rb.ru/news/bolt-dostavka-edy/>).

Koronavirus pandemiyası nəticəsində həmçinin yemək xidmətləri ilə əlaqədar keytrinq xidmətləri şirkətləri də inkişaf etmiş oldu.

Catering (ingiliscə catering - "catering") ucqar nöqtələrdə xidmətləri göstərilməsi ilə əlaqəli iaşə sənayesi, o cümlədən şirkətlərin işçiləri və fiziki şəxslər üçün binalarda və yerlərdə iaşə müqaviləsi ilə müxtəlif məqsədlər üçün tədbirlər və hazır kulinariya məhsullarının pərakəndə satışı kimi iaşə xidmətləri göstərən bütün müəssisə və xidmətlərdir.

İctimai iaşə növləri yerinə, xidmətlərin göstərilmə üsuluna və onların dəyərinə görə fərqlənir: tədbir iaşəsi (ümumşəhər bayramında özəl şənlikdə və yaxud pərakəndə satış məntəqəsində qonaqlar üçün yemək), nəqliyyatda yeməklər (o cümlədən aviasiya iaşəsi və yaxud bortda yeməklər), sosial yeməklər (təhsil və tibb müəssisələri, korporativ iaşə, islah müəssisələri, ordu və s.):

- qapalı şəraitdə yemək hazırlamaq;
- açıq havada yemək hazırlamaq (sahədən kənardə yemək);
- təchizat müqaviləsi (ofisə çatdırılma);
- sosial iaşə;

- hazır kulinariya məhsullarının pərakəndə satışı;
- VIP iaşə;
- tibbi iaşə;
- içkilərin və kokteyllərin iaşəsi (çıxış barı);
- hava iaşə;
- konsert iaşəsi (artistlərin atlı tələblərinə cavab verən);
- digər.

Koronavirus pandemiyası zamanı mühasibat uçotunun təşkili zamanı bir məsələni vurğulamaq lazımdır ki, hər nə qədər distan işləmə və yaxud evdən işləmə (home office) mövcud olsa da bu həmişə effektiv olmur. Misal üçün böyük və orta şirkətlərdə mühasibat uçotunu təşkilini həyata keçirən bəzi kompüter proqramları mövcuddur. Bu proqramlar şəbəkə proqramlarıdır və bunlar evdən web üzərindən idarə etmək həm texniki həmçinin də təhlükəsizlik baxımından məqsədəuyğun hesab olunur. Bu problemin çıxış vasitəsi olaraq işçilər bəzən növbəlilik əsasında ofisə gəlirlər və bu proqramlar vasitəsi ilə mühasibat uçotunu həyata keçirirlər.

Təcrübədə iaşə dedikdə təkcə yeməklərin hazırlanması və çatdırılması deyil, həmçinin də xidmət, süfrə düzülməsi, süfrənin qurulması, içkilərin qablaşdırılması və qonaqlara təqdim edilməsi və bu kimi xidmətlər nəzərdə tutulur.

Yeni növ COVID-19 pandemiyasının artmasının dayandırılması üzrə qlobal səylər qlobal maliyyə bazarlarına, makro səviyyədə beynəlxalq iqtisadiyyata, mikro səviyyədə isə iri müəssisə və təşkilatlara əhəmiyyətli təsir göstərib. İşlər sürətlə getdiyinə və çox şey naməlum olaraq qalmasına baxmayaraq, bu COVID-19 pandemiyasının yaratdığı pozulmalar və qeyri-müəyyənliklər geniş yayılmışdır (istehsal və təchizat zəncirinin pozulması, əsas müştərilərin itirilməsi, zavodun bağlanması, işçilərin işdən çıxarılması, iş məhdudiyətlərinin ixtisarı, istehlakçı xərclərinin azalması). və s). Bu hadisələr təşkilatlar tərəfindən davamlı və diqqətlə qiymətləndirilməli olan maliyyə hesabatlarının xüsusi aspektləri ilə nəticələnəcək. Bu niyə vacibdir? Təşkilatlar COVID-19 pandemiyasının öz fəaliyyətlərində maliyyə

hesabatlarına təsirini başa düşməlidirlər. Xüsusilə, biznesin pozulması, müştəri itkiləri, bağlanmalar və s. müəssisənin əldə edəcək pul vəsaitlərinin hərəkəti proqnozlarına və aktivlərin ölçülməsinə görə istifadə edilən digər fərziyyələrə təsir edə biləcək şəraitdə dəyişiklikləri göstərə bilər. COVID-19 artıq bütün dünyada həm makro, həmçinin də mikro iqtisadi səviyyələrə geniş təsir göstərmişdir. Təşkilatların əməliyyatları və məruz qalması birbaşa və yaxud dolayı yolla təsirlənir və bir neçə amildən (məsələn, sənaye, yer, müştəri və təchizatçı bazaları və qeyri-müəyyən olaraq qalan epidemiyanın müddəti) asılı olaraq geniş şəkildə dəyişə bilər və təşkilatın bərpa oluna bilməsini qiymətləndirməsini onun aktivlərini tələb edə bilər (Baldwin R., Weder di Mauro B. 2020: p.104).

Pandemiyanın cari bazar şəraitinə təsiri bir çox təşkilatlar üçün mühasibat uçotu və hesabat nəticələrini və çətinliklərini yaradacaq, xüsusən də bir çox aktiv növlərinin bərpa oluna bilməsi və yaxud reallaşdırılması ilə əlaqədar problemlər. Bundan əlavə, müəssisələr tələb oluna biləcək müxtəlif modellər və maddi, qeyri-maddi və maliyyə aktivlərinin dəyərsizləşməsinin dəyərləndirilməsini və bunun nəticəsində gəlir vergisi uçotuna təsirinin dəyərləndirilməsini tələb edən tetikleyici hadisələrdən xəbərdar olmalıdırlar. Dəyərsizləşmənin dəyərləndirilməsində müəssisələrin gözlənilən gələcək pul vəsaiti hərəkətini və pul vəsaitlərinin hərəkətində dəyişikliklərin gözləntilərini qiymətləndirərək aktivlərin bərpa edilə bilən dəyərini müəyyən etmələri vacibdir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti proqnozları sənayeyə, xüsusən də müəssisəyə təsir edən və aktivin qalan faydalı istifadə müddəti ərzində davam etməsi gözlənilən makro və mikro şəraitin ən yaxşı təxminlərini əks etdirməlidir. Dəyərsizləşmənin dəyərini müəyyən edərkən müəssisələr ədalətli dəyərin təxmininə istinad edə bilərlər. Ədalətli dəyərin ölçülməsinin məqsədi ölçmə tarixində mövcud olan bazar şəraitində bazar iştirakçıları arasında nizamlı əməliyyatın aparılacağı qiyməti müəyyənləşdirməkdir. COVID-19-un təsirinin böyük ölçüdə naməlum olaraq qaldığını, əhəmiyyətli bazar dəyişkənliyinə səbəb olduğunu və inkişaf etməkdə davam etdiyini nəzərə alaraq, bizneslər ədalətli dəyərin ölçülməsində istifadə olunan müvafiq modelləri və fərziyyələri tətbiq edərkən

ehtiyatlı olmalıdırlar. Hazırda mühasibatlıq peşəsi həm hüquqi, həmçinin də fiziki şəxslər üçün maliyyə və mühasibat uçotu sahəsində geniş spektrli xidmətlərin göstərilməsini əks etdirir. Bu xidmətlər sırasına mühasibat uçotu, maliyyə hesabatları, vergi xidmətləri, əmək haqqı üzrə xidmətlər, əmək və sığortaya dəstək xidmətləri, büdcə və hesabatların tərtibi və məsləhət xidmətləri daxil ola bilər (Корабельщиков И.Б. 2021: с.27).

Beləliklə, aydın olur ki, mühasib peşəsi artıq yalnız hesabat fəaliyyətini əhatə edən mühasibat uçotu ilə məhdudlaşmır. Bunun əksinə olaraq, mühasibat uçotu mütəxəssislərinin rolu keçmiş fəaliyyəti nəzərdən keçirmək, indiki vəziyyəti yoxlamaq və qiymətləndirmək və gələcək fəaliyyətlə bağlı qərar qəbul etmə proseslərində iştirak etmək kimi ehtiyacları ödəmək üçün genişlənmişdir. Bütün yuxarıda deyilənləri nəzərə alsaq, mühasibat uçotunun əhəmiyyəti şübhəsiz ki, həm biznes, həm fiziki şəxslər üçün, həmçinin də dövlət və onun iqtisadiyyatı üçün yüksəkdir. Mühasibat uçotu mütəxəssislərinin rolu həm hüquqi, həmçinin də fiziki şəxslərin peşə və təsərrüfat fəaliyyətinin qüvvədə olan qanunlara uyğunluğunu və onların müştərilərinin dövlət gəlirləri barəsində məlumatların düzgün təqdim edilməsini təmin etməkdən ibarətdir. Beləliklə, bir tərəfdən makroiqtisadi göstəriciləri dəqiq müəyyənləşdirmək mümkün olur, başqa tərəfdən isə dövlətə borclu olan gəlirlərin dəyəri daxil olur və tənzimləyicilər tərəfindən effektiv siyasətin aparılmasına töhfə verir və dövlətin fəaliyyətini təmin edir. iqtisadiyyatın ümumi fəaliyyəti. Mühasiblərin dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və bu çağırışlara cavab vermək qabiliyyəti amillərdən asılıdır. Bununla belə, dövlət fəvqəladə hallarla qarşılaşmalı olduqda, gündəlik iş rejimi pozulduqda və təcili tədbirlər görüldükdə, uyğunlaşma və məsuliyyət tələb olunduqda və yaxud başqa sözlə, mühasiblər bu işlərlə məşğul olmalı olduqda, mühasib peşəsinə necə zərər verə biləcəyi ilə əlaqədar suallar yaranır. təcili dəyişikliklər (https://www.ey.com/ru_ru/assurance/fi-ve-fi-nancial-reporting-issues-to-consider-as-a-consequence-of-covid-19).

1.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferasındakı müəssisələrdə muhasibat uçotunun təşkilində beynəlxalq təcrübədən istifadəsi

Koronavirus pandemiyasının fəsadları hələ tam təsiri hələ görünməsə də, hər ölçüdə olan şirkətlərin ABŞ-ın nəsillər boyu gördüyü hər bir iqtisadi və sağlamlıq problemi ilə mübarizə apardığı aydındır. Milyonlarla insan yeni işsizlik iddiaları təqdim etdi və bir çox iqtisadçı 2020-ci ilin II rübündə işsizlik nisbətini 10-15% arasında olacağını proqnozlaşdırır - Sent-Luis Federal Ehtiyat Bankının prezidenti Ceys Bullard bunun 30%-ə qədər çata biləcəyini proqnozlaşdırır. Biz əvvəllər “tənəzzülə davamlı” hesab edilən və biznes modellərini alt-üst edən köklü təşkilatları gördük. Hazırda şirkətlər pandemiyadan necə təsirləndiyinə görə ümumilikdə üç ümumi kateqoriyaya düşürlər. Şirkətlərin ilk və ən böyük kohortu hazırda triaj rejimində olanlardır - böhranın idarə edilməsinə, işçi qüvvəsinin azaldılması məsələlərinə, yeni virtual iş mühitinin naviqasiyasına, yeni yardım qanunvericiliyinin mənimsənilməsinə, işin davamlılığına və nəhayət, biznesin özünün sağ qalmasına yönəldilmişdir. bu qlobal sağlamlıq böhranının üzü. İkinci qrup, pandemiya səbəbindən tələbat artımını görən və ayaqlaşmaq üçün mübarizə aparan şirkətlərdir. Bunlar “vacib” hesab edilən sənaye sahələrində ola bilər (tibb, telekommunikasiya, kənd təsərrüfatı , yeyinti və s.); başqalarına daha effektiv işləməyə kömək edən şirkətlər (uzaqdan iş proqramı, çatdırılma və s.); və yaxud bu sənayeləri dəstəkləyən şirkətlər - məsələn, əl təmizləyicisi üçün istifadə olunan plastik şüşə istehsalçısı.

Üçüncü qrup, hələ də təsirini hiss etməyənlərdir - hazırda onları davam etdirən işində geriləmə ola bilər, lakin buna dözə bilmələrini təmin etmək üçün pul vəsaitlərinin hərəkətini diqqətlə izləməli olanlardır. boru kəmərinə yeni işlərlə doldura bilmədikləri hadisə. Bu qruplardan hansına daxil olduğunuzdan asılı olmayaraq, bizneslərin fırtınanın qarşısını almaq və irəliləməyə kömək etmək üçün edə biləcəyi müəyyən fundamental, lakin kritik tədbirlər var. Bu tədbirləri üç ümumi yerə bölmək olar: aydın ünsiyyət qurun, virtuala keçin və imkanları müəyyənləşdirin. İlk addım daha sıx əlaqə

saxlamağa yönəlmişdirmüştərilər, işçilər və strateji tərəfdaşlarla. Müştəri tərəfində, ton zamanı xüsusilə vacibdir belə vaxtlar.

Özünüzü müştərilərinizin yerinə qoyun, baxın bu hadisələri öz nöqteyi-nəzərindən izah edin və çatdırınhamımız bu işdə birlikdəyik. Sizdən soruşmaq qədər sadə ola bilər müştərilərin necə olduqları və onlara necə kömək edə biləcəyiniz bu sınaq vaxtı. İşçilər üçün aydın və aydın ünsiyyətə ehtiyac var tez-tez, xüsusən də virtual dünyada. İstər verərsən uzaqdan işləmək və yaxud çətin qərarlar qəbul etmək barəsində yeniliklər kadr, sözlər və baxımından düşüncəli olmaq lazımdır.Etdiyiniz tədbirlər. Məsələn, triage rejimində olan şirkətlər üçün var məzuniyyət və işdən çıxarılma arasında böyük fərq HR və maliyyə perspektivi. İşgötürənlər adətən davam edir məzuniyyət müddətində müəyyən müavinətlər ödəmək, saxlamaq işçi ilə əmək münasibətləri və vaxt qrafiklərini təyin edin.

İşçilər üçün isə texniki fərqlərdir tez-tez kiçik, lakin mesajlaşma kəskin şəkildə fərqli ola bilər. Məsələn, hər iki halda işçi ərizə verə bilər işsizlik və dövlət yardımı almaq, lakin “siz artıq işçi deyilsiniz” və “biz deyilik” deyildikdə Hal-hazırda sizlər üçün hər bir iş var, lakin tezliklə sizi geri gətirəcək etdiyimiz kimi” çox fərqli mənərə yaradır.

Strateji tərəfdaşlar da mühüm tərkib hissəsidir böhran dövrləri. ilə aydın ünsiyyət xəttinin olması təchizatçılarınız biznesin davamlılığını təşviq edir problemləri ortaya çıxmadan əvvəl həll etmək bacarığı. Əhəmiyyətli nəzərə alınacaq strateji əlaqələr bankınızla və yaxud kredit tərəfdaşı. Xüsusən də indi münasibətiniz və bankınızla əlaqə onu keçmək demək ola bilər bu böhran uğurla başa çatdı

Virtual dünyada ünsiyyətə uyğunlaşmaqdan əlavə, yaxın müddətdə görülməli ikinci tədbirlər dəsti əsas maliyyə və biznes proseslərinizin virtual mühitdə işləməsinə təmin etməkdir. Bu keçidin ən vacib komponenti əlçatanlıqdır. Sistemlərinizi buludlara köçürməklə siz saytda giriş ehtiyacını aradan qaldıra və məlumatlarınızı maliyyə uçotu məqsədləri üçün və yaxud daha yaxşı məlumatlı biznes qərarları qəbul etmək üçün asanlıqla istifadə edə biləcəyinizi təmin edə bilərsiniz. Virtuala keçməklə, qapıya daxil

olan istənilən nağd pula çıxışınız olduğundan əmin ola bilərsiniz. Əgər siz kağız çekləri qəbul edirsinizsə və həmin çekləri banka depozit etmək üçün ofisdə deyilsinizsə, siz həmin vəsaitləri işə qoya bilməyəcəksiniz. Bundan əlavə, əmək haqqı və kreditor borclarının kağız çeklərdən tamamilə rəqəmsal imkanlara köçürülməsi işçilərə və satıcılara səmərəli şəkildə ödəniş edilməsini və işin davam etdirilməsini təmin edəcək. Sözdə deyilir ki, pul axını istənilən biznesin qanıdır. Sistemlərinizi bulud sisteminə keçirməklə siz fiziki ofisinizə giriş məhdud və yaxud tamamilə məhdudlaşdırılan zaman belə axının davam etməsini təmin etmiş olursunuz.

Əksər şirkətlər üçün indi reaksiya vermək, uyğunlaşmaq və sağ qalmaq vaxtıdır. Bununla belə, indi həmçinin də fəvqəladə halların planlaşdırılmasındakı boşluqları sənədləşdirməyin və həm cari pandemiya, həmçinin də gələcəkdə yaranacaq problemlər üçün biznesinizin böhranlara cavab vermə üsulunu yaxşılaşdırmaq imkanlarını müəyyənləşdirməyin vaxtıdır. Növbəti bir-iki həftə ərzində qarşılaşdığınız problemləri izləmək üçün mexanizm yaradaraq, siz onları (indi və yaxud sonrakı tarixdə) həll edə, səmərəlilik yarada və problemləri qısa və orta müddətli həll edə bilərsiniz ki, bu problemlərin yaranmasın. Aşağı xətt üzrə bir narahatlıq olsun. Maliyyə funksiyalarının rəqəmsallaşdırılması, sığorta təminatındakı boşluqlar, şəbəkənizə daxil olmaqda kibertəhlükəsizlik, təchizat zəncirində çeviklik və yaxud işçi qüvvəsinin logistikası ilə əlaqədar bu məsələlər və imkanlar böhrandan əvvəl səmərəsiz, lakin böhran zamanı qarşısını almaz ola bilər.

COVID-19 koronavirus pandemiyasının bu ikinci ilində şirkətiniz üçün təsirlər və risklər dəyişilməsi ehtimal olunur.

COVID-19-un bərpası qlobal miqyasda qeyri-bərabərdir və iqtisadi qeyri-müəyyənlikdən tutmuş istehlakçı tələbindəki dəyişikliklərə, pozulmuş təchizat zəncirlərinə və kadr çatışmazlığına, yeni hibrid iş nümunələrinə, dövlət dəstəyi paketlərinin sona çatmasına və birləşmə və satınalma fəaliyyətinin artmasına qədər müxtəlif problemlər və risklər təqdim edir.

Bu məqalələr, bloqlar və podkastlar pandemiyanın davam edən təsirindən şirkətiniz üçün yarana biləcək potensial uçot və açıqlama nəticələrini araşdırır. Biz artan iqtisadi qeyri-müəyyənliyin potensial mühasibat nəticələrinə dair məzmunumuzu bu yeni çağırışlardan bəziləri üzrə yeni təlimatla tamamladıq.

Siz bu potensial əlavə açıqlamalardan bəzilərinin illüstrasiyalarını təqdim edən maliyyə hesabatlarına dair illik Bələdçilərimizə COVID-19 əlavəsində aydın, mənalı və xüsusi açıqlamaların necə təqdim ediləcəyi ilə əlaqədar əlavə faydalı təlimat tapa bilərsiniz.

Əhəmiyyətli mühasibat və hesabat problemləri yarandıqca biz bu səhifələri yeniləməyə davam edirik. Zəhmət olmasa bu səhifəni işarələyin və yeniləmələri yoxlayın (<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/03/covid-19-financial-reporting-resource-centre.html>).

COVID-19 pandemiyası bütün dünyada təşkilatları çətinləşdirir və onları yaşamaq üçün mübarizə apararkən öz biznes modellərini yenidən düşünməyə məcbur edir. Şirkətlər öz bizneslərini yenidən konfigurasiya etməyə çalışdıqca, maliyyə təşkilatı onlara əməliyyatları sabitləşdirməkdə və gələcək üçün strategiya hazırlamaqda əsas rol oynaya bilər.

Bəs pandemiya onların maliyyə funksiyalarına necə təsir edir? Bunu öyrənmək üçün IMA® (İdarəetmə Mühasibləri İnstitutu) pandemiyanın dünya üzrə şirkətlərin maliyyə funksiyalarına təsiri ilə əlaqədar sorğu keçirib bu sorğu da hesabatın əsasını təşkil edir. Konteksti təqdim etmək üçün biz pandemiyanın bütövlükdə təşkilatlara təsirindən başlayırıq, onların gəlirlərinə və kadr səviyyələrinə təsirinə baxırıq.

Sonra, maliyyə funksiyasına diqqət yetirərək, biz maliyyə funksiyasının və onun işçilərinin prioritetlərinə təsirinə baxırıq. Nəhayət, biz maliyyə mütəxəssislərinin yüksək bacarıq əldə etmək istədikləri sahələrə və yenidən ixtisaslaşma ilə əlaqədar məsələlərə baxırıq.

Pandemiya təkcə məşğulluğa deyil, həmçinin də hələ də işləyənlərin kompensasiyasına təsir edib. Sorğuda iştirak edən respondentlərin əksəriyyəti bu il

əmək haqqı, bonus və yaxud hər ikisi ilə əlaqədar kompensasiyalarında azalma olub. Bununla belə, məşğulluqla bağlı vəziyyətə bənzər, pandemiyanın kompensasiyaya təsiri ölkələrə görə xeyli fərqlənir. ABŞ-dakı şirkətlər işçilərə ödənilən dəyəri dəyişmək ehtimalı az idi. Çin şirkətləri isə çox güman ki, maaşları dəyişməz, lakin ödənilən mükafatın dəyərini azaldacaqlar. Bu, Çində ABŞ-a nisbətən dəyişkən kompensasiyadan daha çox istifadə edildiyini əks etdirir. Nəhayət, Hindistan, Səudiyyə Ərəbistanı və BƏƏ-dəki şirkətlər işçilərinin maaşlarını kəsmək ehtimalı yüksək idi.

Bütün yaş qruplarının kompensasiyası təsirlənsə də, 60 və yaşca daha böyük olanlar ən az idi. Bütün yaş qruplarının kompensasiyası təsirlənsə də, 60 və daha yuxarı yaşda olanlar ən az təsirə məruz qalıblar ki, bu da onların təşkilatlarında daha yüksək vəzifələrdə tutduqlarını əks etdirir. Koronavirus pandemiyasının təsiri maliyyə təşkilatının bütün səviyyələrində hiss olunub, kompensasiya və məşğulluğa təsiri bütün idarəetmə səviyyələrində çox ardıcıl olub. Daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, pandemiyanın təsiri sənayedən asılı olaraq geniş şəkildə dəyişdi. Bir çox sənaye əvvəlcə tamamilə bağlandı və yalnız indi yenidən açılmağa başlayır, digərləri isə açıq qaldı və yalnız bir qədər təsirləndi. Bu dəyişən təsir pandemiya başlayandan bəri respondentlərin kompensasiyasındakı dəyişiklikdə müşahidə edilə bilər. Ən çox zərər çəkənlər turizm, səyahət və qonaqpərvərlik sənayesindəki peşəkarlardır - bu kateqoriyadan olan respondentlərin 13%-i işdən çıxarılıb, 58%-nin maaşı kəsilib. Hökumət, qeyri-kommersiya və təhsil sahələrində çalışan peşəkarlar da nisbətən ağır zərbə vurdu, 5% məzuniyyətə çıxdı və 52% əmək haqqının azalması ilə üzləşdi. Nisbətən ən az təsirlənənlər mühasibatlıq sahəsində şirkətlərdə işləyənlər olub.

Bütün yaş qruplarının kompensasiyası təsirlənsə də, 60 yaş və bu yaşın üzərində olanlar ən az təsirə məruz qalıblar ki, bu da onların təşkilatlarında daha yüksək vəzifələrdə tutduqlarını əks etdirir. Koronavirus pandemiyasının təsiri maliyyə təşkilatının bütün səviyyələrində hiss olunub, kompensasiya və məşğulluğa təsiri bütün idarəetmə səviyyələrində çox ardıcıl olub.

COVID-19 pandemiyası biznesi görünməmiş çətinliklərlə üzləşdirdi və maliyyə funksiyasına yeni tələblər qoydu. Hazırda maliyyə diqqəti hara yönəldir? Şəkil 12 maliyyə ilə əlaqədar müxtəlif sahələrə sərf olunan vaxt dəyişikliyi göstərir. Gözlənilmədiyi kimi, diqqətin ən böyük artımı risklərin idarə edilməsində müşahidə olunur, şirkətlərin təxminən yarısı (44%) bu sahədə daha çox (və yaxud daha artıq) vaxt sərf edir. Bunun ardınca pul vəsaitlərinin proqnozlaşdırılması/idarəsi gəlir.

Başqa tərəfdən, biznes tərəfdaşlığı və qərarların qəbuluna dəstək üçün daha az vaxt sərf olunur, şirkətlərin 34%-i bu sahəyə daha az vaxt sərf edir (22%-i daha çox vaxt sərf edir). Maliyyənin bu sonuncu məsuliyyəti vacib olsa da, bir çox şirkətlərdə işçilərin sayının azaldılması və qanunla müəyyən edilmiş hesabatların verilməsi kimi məcburi funksiyaları davam etdirərkən pul vəsaitlərinin idarə edilməsinə və risklərin idarə edilməsinə daha çox vaxt ayırmaq ehtiyacını nəzərə alsaq, biznes tərəfdaşlığına sərf olunan vaxtın azaldılması başa düşüləndir.

Maliyyə funksiyasının dəyişən prioritetləri ilə əlaqədar sənayelər arasında böyük ardıcılıq olsa da, bir neçə kənar göstəricilər fərqlənir. Bunlardan biri turizm, səyahət sənayesidir ki, burada respondentlərin təxminən yarısı maliyyə funksiyalarının biznes tərəfdaşlığına və qərarların dəstəklənməsinə daha az vaxt sərf etdiyini bildirir. Bu, şirkətlərin işdə qalmaq üçün işçilərini ixtisar etməsi və onların biznes əsaslarına diqqət yetirmə ehtiyacı ilə bu sənayenin pandemiyadan nə qədər ağır zərbə aldığını əks etdirir (Raef L. 2020: p.27).

1.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində Azərbaycanda mühasibat uçotunun təşkilinin hüquqi bazası

Koronavirus pandemiyasının iqtisadiyyata makroiqtisadi sabitliyə məşğulluq məsələlərinə və sahibkarlıqla bağlı subyektlərinə negativ təsirinin azaldılması məqsədi ilə bir bəzi hüquqi sənədlər imzalanmışdır. Bunlardan biri bu barədə mövcud olan Azərbaycan Respublikası dövlət başçısının sərəncamıdır. Sərəncam aşağıdakı məzmununda verilmişdir:

Son zamanlar koronavirus infeksiyasının miqyası və coğrafiyasının artması müşahidə olunur. Həmçinin, yeni infeksiyanın dünya iqtisadiyyatına, beynəlxalq maliyyə və xammal bazarlarına, eləcə də neft qiymətlərinə negativ təsiri artır.

Koronavirusun ölkəmizdə böyüməsinin qarşısını almaq, turizm, ictimai iaşə, ticarətvə s. düşərgələrdə xüsusi iş rejimi tətbiq edilmiş və əhalinin Sosial izolyasiyası təmin edilmişdir. Bu tədbirlərin hamısı, təbii ki, ölkədə sahibkarlıq fəallığını aşağı sala və iqtisadiyyatın əksər sektorlarının inkişafına negativ təsir göstərə bilər.

İndiki vəziyyətdə iqtisadiyyatın sabitliyinə potensial təsirləri aradan qaldırmaq, əhalinin sosial rifahını təmin etmək və iqtisadi inkişafın dayanıqlılığını təmin etmək lazımdır. Qeyd edilənlərə nail olmaq ölkənin bütün səylərinin və təşəbbüslərinin birləşdirilməsini tələb edir.

Azərbaycan dövlətinin iqtisadiyyatda negativ meyllərin aradan qaldırılması üçün lazımi iqtisadi və maliyyə imkanları vardır. Dövlət bu imkanlara əsaslanaraq, insanların rifah halının qorunmasını və özəl sektorun ən çətin zamanlarda inkişaf etməsini həmişə dəstəkləmişdir.

Bundan əlavə, sosial məsuliyyət sahəsində özəl sektorun təşəbbüsləri ölkəmizin davamlı inkişafı və cəmiyyətimizin rifahının yaxşılaşdırılması baxımından çox əhəmiyyətlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin 109-cu bəndini rəhbər tutaraq, iqtisadiyyatımızın dayanıqlılığını və xarici təsirlərə davamlılığını təmin etmək məqsədilə iqtisadi inkişaf perspektivlərini qorumaq məqsədi ilə qərara alıram:

1. 2020-ci il tarixində bütün dünyada sürətlə yayılmış yeni növ koronavirus pandemiyası (COVID-19) və bundan sonra dünya enerji və fond bazarlarında baş vermiş kəskin şəkildə dalğalanmalar (bundan sonra - pandemiya) AR-nin iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, sahibkarlıq və məşğulluq sahələrinə negativ təsirin azaldılması üzrə olan tədbirlərinin maliyyələşdirilməsinə AR 2020-ci il dövlət ehtiyatından Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə 1,0 (bir) milyard manat pul nəzərdə tutulsun;

Qanunda həmçinin pandemiyanın AR-nin iqtisadiyyatına təsirinin dəyərləndirilməsinə görə Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyat naziri başda olmaqla işçi qrupu yaradılsın. Bu işçi qrupa iki həftə ərzində: pandemiya zərər çəkə bilən iqtisadi fəaliyyət sahələrinin və bu sahələrdə fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslərin siyahısının və hüquqi şəxssiz sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin (bundan sonra fiziki şəxslər) müəyyən edilməsinə görə müvafiq meyarlar təsdiq etmək tapşırılıb. Pandemiyanın orta və qısa zamanlı perspektivdə ölkənin sahibkarlıqla bağlı olan mühitinə negativ təsirinin azaldılması, həmçinin bu müddətdə ölkədə iqtisadi artımın davam etdirilməsinə dəstək göstərilməsinə görə müvafiq təklifləri hazırlayaraq AR-nin Nazirlər Kabinetinə təqdim etməklə bağlı da lazımi göstəriş vardır.;

3.2. maddədə qeyd olunub ki, bu Qərarın 3.1.1-ci yarımbəndində göstərilmiş meyarlara uyğun formada hüquqi və fiziki şəxslərin ehtimal edilən zərərinin miqdarını hesablamaq və onu AR-nin Nazirlər Kabinetinə təqdim etmək zəruriyyəti vardır.

Qərarla əlavə olaraq, pandemiya zərər çəkə biləcək Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kommersiya strukturlarının dövlət dəstəyinə dair uyğun təkliflərin hazırlanmasına görə Azərbaycan Respublikasının Maliyyə naziri başda olmaqla işçi qrupu yaradılsın.

Qərarın 5.1.-ci maddəsində pandemiya zərər çəkə biləcək aşağıdakı sahələrə və subyektlərə dövlət dəstəyinin göstərilməsi barəsində təkliflərini hazırlayıb AR-nin Nazirlər Kabinetinə təqdim etmək əmr olunub. Bu subyektlər aşağıdakılardır:

1. İqtisadi cəhətdən fəaliyyət sahələri;
2. Fiziki və hüquqi şəxslər sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmuş;

Qərarın davamında Pandemiyanın AR-nin iqtisadiyyatına mümkün negativ təsiri ilə əlaqədar ölkədə yarana biləcək sosial və əmək problemlərinin həllinə dair uyğun təkliflərin hazırlanmasına görə AR Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiə naziri başda olmaqla işçi qrupu yaradılması qeyd olunub.

7. Bu əmrin 6 - cı hissəsi təsis edilmiş işçi qrupuna tapşırılsın.;

7.1. Bir ay müddətində aşağıdakı məsələlərə dair təklifləri hazır edib Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim etsin:

7.1.1. Pandemiyadan əziyyət çəkə biləcək iqtisadi fəaliyyət bölmələrində çalışan işçilərin sosial müdafiəsi və Dövlət Dəstəyi;

7.1.2. Məşğulluq sahəsində qısamüddətli və orta müddətli tədbirlərin gücləndirilməsi;

7.1.3. bu qərarın 6-cı hissəsində adı çəkilən problemlərlə əlaqədar ölkədə aztəminatlı insanların sosial müdafiəsinin möhkəmləndirilməsi;

7.2. bu Sərəncamdan irəli gəlmiş olan digər tədbirlər görülsün.

8. Pandemiya halında AR makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına dair əlavə tədbirlər barəsində təkliflərin hazırlanmasına AR MB sədri başda olmaqla işçi qrupu yaradılsın.

9. Bu əmrin 8-ci hissəsi təsis edilmiş işçi qrupuna tapşırılsın,;

9.1. Azərbaycan Respublikasının bank sektoru və makroiqtisadi mühiti üçün pandemiyanın mümkün negativ nəticələrinin dəyərləndirilməsi;

9.2. Aşağıdakı məsələlərə dair təklifləri hazır edib AR NK-ya təqdim etsin:

Pandemiyanın koronavirus və bununla bağlı dünya enerji və fond bazarlarının Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatı, makroiqtisadi sabitlik, ölkədə məşğulluq və şirkət üçün kəskin tərəddüdlərinin negativ nəticələrinin azaldılması üzrə kompleks tədbirlər barəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.

Xəstəliyin baş verməsi ərəfəsində müəssisələr epidemiyanın təsirlərini idarə etməli və Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartlarına (BMHS) uyğun olaraq hazırlanmış maliyyə hesabatlarının, qeydlərin və əməliyyat mühitinə əlavələrin davamlılığını yenidən qiymətləndirməlidirlər.

Auditorlar həmçinin maliyyə hesabatlarının beynəlxalq audit standartlarına uyğun olaraq düzgün yoxlanılmasını və yuxarıda göstərilən düzəlişlərin və mülahizələrin düzgünlüyünü təmin etməlidirlər. Təbii ki, bu təsirlər müxtəlif şirkətlərdən fərqlidir və onları düzgün hesablamaq mümkün deyil, çünki epidemiyanın gələcək inkişaf

tendensiyalarını və yan təsirlərini proqnozlaşdırmaq mümkün deyil. İstənilən halda, mühasiblər və auditorlar hesabatın vaxtı və rəyi əsasında epidemiyanın potensial təsirini qiymətləndirməli və hesabatı və rəyi müvafiq olaraq ən yaxşı şəkildə tənzimləməlidirlər. Bu məqalə COVID-19 maliyyə hesabatlarının hazırlanması və auditi zamanı həll edilməli olan məsələlərə yönəlib.

Bildiyiniz kimi, hazırda dünyanın bəzi ölkələrində geniş yayılan yeni tip ürək-damar xəstəliyinin ilk yoluxma halı ilk dəfə 2019-cu ilin dekabrında Çinin Uhan şəhərində aşkar edilib. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) 2020-ci ilin mart ayında virusun yayılmasını yoluxucu xəstəlik kimi tanıyıb və nəticədə dünyanın əksər yerlərində xüsusi rejimlər, karantinlər və fəvqəladə hallar tətbiq edilib.

Bu yayılan ölkə həm də ölkə iqtisadiyyatına və şirkətlərin iqtisadi vəziyyətinə çox ciddi təsir göstərəcək. Bəzi qabaqcıl ölkələr kimi, Nazirlər Kabineti də iqtisadi itkilərin qarşısının alınması və müəssisələrin dəstəklənməsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1950-ci il 19 mart tarixli müraciətinin 10.2-ci bəndi haqqında sərəncam verdi. 2020-ci ilədək koronavirus (COVID-19) infeksiyasının və qlobal enerji və fond bazarlarının iqtisadiyyata, makroiqtisadi sabitliyə, məşğulluğa və sahibkarlığa mənfi təsirinin azaldılması üçün bəzi tədbirlər həyata keçirilir.

Plana üç əsas sahədə dəstək tədbirləri daxildir:

- Zərər çəkmiş ərazilərdə çalışan işçilərin əməkhaqlarının qismən ödənilməsi, zərər çəkmiş ərazilərdə çalışan fərdi (mikro) sahibkarlara maliyyə yardımı göstərilməsi, bu müəssisələrə vergilərin azaldılması, dövlət borcu, iqtisadi və sahibkarlıq tədbirləri, kredit resurslarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsi, iqtisadi həyata keçirilməsi və fəlakətə dəstək Zərər çəkmiş ərazilərdə sahibkarlar əlavə tədbirlər görməli, həmçinin iqtisadi artımın yeni modelini tətbiq etməlidirlər.

- Məşğulluğun və sosial təminatın, o cümlədən işsizlərin müdafiəsi və sosial müdafiəsinin, işsizlərin və işsizlərin sosial müdafiəsinin, əhalinin ən həssas təbəqəsinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinin təşviqi;

- Makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinə yönəlmiş kompleks tədbirlərin görülməsi, yeni makroiqtisadi siyasət çərçivəsinin işlənib hazırlanması, monetar vəziyyət, kredit təşkilatlarının müntəzəm tətilləri əsasında mikrobiallaşma qrupunun genişləndirilməsi, vəsait axınının artırılması və pul sisteminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

Tədbirlər planına əsasən, zərər çəkmiş rayonlardakı 300 min işçinin əməkhaqlarının bir hissəsinin ödənilməsinə 215 milyon manat ayrılacaq, əməkhaqları aprel-may aylarında bölünmüşdür.

İşçilərin əmək haqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi çərçivəsində 21 473 sahibkar, o cümlədən 191 307 işçi məhkəməyə verilib, digər vergi ödəyiciləri barəsində araşdırmalar aparılır. İndiyədək təsdiq edilmiş müraciətlər üzrə maliyyə yardımı xərcləri 86,37 mln olmuşdur. Birinci mərhələdə ödənilmiş dəyər manatla birlikdə 43,19 milyon manat təşkil edir. Mayın 4-nə 20 597 vergi ödəyicisi 186 883 işçidən 42,4 milyon manat almışdır. manat köçürülüb. Proqrama 92 554 vergi ödəyicisi müraciət edərək fərdi (mikro) sahibkarlara maliyyə yardımı göstərib. Bunlardan 83 871-i eksperimentlər yolu ilə əldə edilib və bu müraciətlər üçün ümumi maliyyə 51,58 milyona çatıb. M

Azərbaycan Mərkəzi Bankı Maliyyə Sabitliyi Komitəsinin tövsiyələrini nəzərə alaraq, tədbirlər planında növbəti məzuniyyət üçün kreditlərin verilməsi ilə bağlı tədbirlərin icrası çərçivəsində 25 aprel 2020-ci il tarixində qərar verib. Bunlar əsasən fiziki şəxslər tərəfindən Azərbaycan Respublikası İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun vəsaiti hesabına verilən ipoteka kreditləridir (Nağıyev T. 2020: s.2).

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERASI MÜƏSSİSƏLƏRİNİN UÇOT SİYASƏTİ VƏ MALİYYƏ VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

2.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uçot siyasətinin xüsusiyyətləri

Koronavirus pandemiyasının artmasının dayandırılması üzrə qlobal səylər qlobal maliyyə bazarlarına, makro səviyyədə beynəlxalq iqtisadiyyata, mikro səviyyədə isə iri müəssisə və təşkilatlara əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərib. İşlər sürətlə getdiyinə və çoxlu qeyri-müəyyənliklərin olmasına baxmayaraq, COVID-19 pandemiyasının yaratdığı fasilələr və qeyri-müəyyənliklər böyükdür (istehsal və təchizat zəncirinin pozulması, əsas müştərilərin itirilməsi, müəssisələrin bağlanması, işçilərin işdən çıxarılması, işdən çıxarılması, iş məhdudiyətləri, istehlakçı xərclərinin azalması). və s. COVID-19 artıq bütün dünyada həm makro, həmçinin də mikro səviyyələrə geniş təsir göstərib. Müəssisələrin əməliyyatları və təsirin dərəcəsi birbaşa və yaxud dolayı yolla təsirlənir və bir neçə amildən (məsələn, sənaye, yer, müştəri və təchizatçı bazası və qeyri-müəyyən olaraq qalan epidemiyanın müddəti) asılı olaraq geniş şəkildə fərqlənə bilər və müəssisənin fəaliyyətini qiymətləndirməsini və onun aktivlərinin bərpası tələb edə bilər.

Pandemiyanın cari bazar şəraitinə təsiri mühasibat uçotu və hesabat nəticələri yaradacaq, bir çox müəssisələr, xüsusən də bir çox aktiv növlərinin bərpası və ya satışı ilə məşğul olanlar üçün problemlər yaradacaqdır.

Bundan əlavə, müəssisələr tələb oluna bilən müxtəlif modellərdən xəbərdar olmalı və maddi, qeyri-maddi və maliyyə aktivlərinin dəyərsizləşməsinin və onların mənfəət vergisi nəticələrinə təsirinə qiymətləndirilməsini tələb edən hadisələrə səbəb ola bilər. Dəyərsizləşməni qiymətləndirərkən təşkilatların aktivin gözlənilən gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətini və pul vəsaitlərinin hərəkətində dəyişikliklərin gözləntilərini təxmin etməklə onun bərpa edilə bilən dəyərini müəyyən etmələri vacibdir. Pul

vəsaitlərinin hərəkəti proqnozları müəssisənin sənayeyə, xüsusən də müəssisəyə təsir edən və aktivin istismar müddəti ərzində mövcud olacağı gözlənilən makro və mikro şəraitlə bağlı ən yaxşı qiymətləndirməsini əks etdirməlidir. Müəssisələr dəyərsizləşmənin məbləğini müəyyən etmək üçün ədalətli dəyərin ölçülməsindən istifadə edə bilirlər.

Ədalətli dəyərin ölçülməsinin məqsədi ölçmə tarixində mövcud olan bazar şəraitində bazar iştirakçıları arasında nizamlı əməliyyatın baş verəcəyi qiyməti təxmin etməkdir. COVID-19-un təsirinin böyük ölçüdə naməlum olaraq qaldığını, əhəmiyyətli bazar dəyişkənliyinə səbəb olduğunu və inkişaf etməkdə davam etdiyini nəzərə alaraq, müəssisələr ədalətli dəyərin ölçülməsində istifadə olunan müvafiq modelləri və fərziyələri tətbiq edərkən ehtiyatlı olmalıdırlar.

Hazırda mühasibatlıq peşəsi həm hüquqi, həmçinin də fiziki şəxslər üçün maliyyə və mühasibat uçotu sahəsində geniş spektrli xidmətlərin göstərilməsini nəzərdə tutur. Bu xidmətlər sırasına mühasibat uçotu, maliyyə hesabatları, vergi xidmətləri, əmək haqqı üzrə xidmətlər, əmək və sığortaya dəstək xidmətləri, büdcə və hesabatların tərtibi və məsləhət xidmətləri daxil ola bilər. Beləliklə, aydın olur ki, mühasibatlıq peşəsi artıq yalnız hesabat fəaliyyətini əhatə edən mühasibat uçotu ilə məhdudlaşmır. Əksinə, mühasibat uçotu mütəxəssislərinin rolu keçmiş fəaliyyəti nəzərdən keçirmək, hazırkı vəziyyəti yoxlamaq və qiymətləndirmək, gələcək fəaliyyətlə bağlı qərar qəbul etmə proseslərində iştirak etmək kimi ehtiyacları ödəmək üçün genişlənmişdir

(<https://voxeu.org/article/economics-time-covid-19-new-ebook>).

Pandemiya şəraitində mühasibat uçotundan baş verən proseslərin praktik misallar şəklində izah edək.

Misal 1. İcarə haqqını azaltma ilə bağla razılaşma oldu. Belə bir razılaşma müqaviləyə əlavə razılaşma şəklində rəsmiləşdirilməlidir. Onun bağlanması üçün əsas kimi, karantin dövründə əmlakdan istifadə imkanlarının azalması səbəbindən kirayəçinin icarə haqqının dəyərinin azaldılması tələbi olacaqdır.

Azərbaycan Respublikasını icarə barəsində qanununa əsasən

Onun bağlanması üçün əsas kimi kirayəçinin karantin dövründə əmlakdan istifadə imkanının azaldığına görə icarə haqqının dəyərini azaldılması təklifi olacaqdır. Azərbaycan Respublikasını icarə barəsində qanununa əsasən tərəflərə müqavilənin şərtlərini onun bağlanmasından əvvəl yaranmış münasibətlərə tətbiq etməyə imkan verir. Yəni karantin dövrü üçün kirayə haqqına “əndirim”lə bağlı əlavə müqaviləni yalnız indi bağlasanız belə, onun şərtləri geriye, yəni karantin başlayandan tətbiq edilə bilər. Bu halda, icarə “əndirimi” üçün CCI sertifikatı almaq lazım deyil (yalnız tərəflər fors-major müddəalarına istinad etdikdə lazımdır). Tərəflərin kifayət qədər razılığı.

Biz də qeyd edirik ki, Azərbaycan Respublikasını icarə barəsində qanununa əsasən, müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, müqavilədə dəyişiklik müqavilənin dəyişdirilməsi ilə eyni formada edilir. Əgər müqavilə sadə yazılı formada (notarial qaydada təsdiq edilmədən) bağlanıbsa, onda müqaviləyə əlavə razılaşma sadə yazılı formada bağlanır. Xatırladaq ki, binanın, digər əsaslı tikililərin (onların hissələrinin) 3 il və daha çox müddətə bağlanmış icarə müqaviləsi (Mülki Məcəllənin 793-cü maddəsinin 2-ci hissəsi) notariat qaydasında təsdiq edilməlidir.

“Əndirim”in ölçüsü tərəflərin razılığı ilə müəyyən edilir.

Tutaq ki, kirayəçi kirayə haqqını azaltmaq üçün ev sahibi ilə danışıq apara bilər. Bu mühasibatlığa necə təsir edəcək?

Bu halda, kirayəçinin və ev sahibinin standart qeydləri olacaq. Sadəcə olaraq, icarə ödənişləri baxımından gəlir (icarəyə verən üçün) və xərclər (icarəçi üçün) daha kiçik dəyərdə əks olunacaq.

Əməliyyat icarəsi zamanı həm icarəyə verən, həmçinin də icarəyə götürən tərəfdən məsələyə baxsaq uçot yazılışlarını bu formada görmək olar:

İcarəyə verən tərəf:

Əgər icarə haqqı 1 aylıq əldə edilmişdirsə : DT pul vəsaiti , KT icarədən əldə olunan gəlir hesablarında (DT 223,221, KT 601.5) uçota alınacaqdır.

Əgər icarə haqqı icarəyə götürən tərəfindən 1 aydan artıq ödənilmişdirsə (məsələn 200%, 500%, və s.) , o zaman : DT pul vəsaiti, KT gələcək dövrün gəliri (DT 221,223, KT 542) hesablarında uçota alınmalıdır.

İcarəyə götürən tərəf isə:

Əgər icarə haqqı 1 aylıq ödənməmiş olarsa: DT icarə xərci, KT pul vəsaitləri (DT 731, KT 221,223) hesablarında müxabirləşəcəkdir.

Əgər icarə haqqı icarəyə götürən tərəfindən 1 aydan artıq ödənilmişdirsə (məsələn 300%,600% və s.), müxabirləşmə DT gələcək dövrün xərcləri (əvvəlcədən ödəmələr), KT pul vəsaiti (DT 242, KT 221,223) olacaqdır.

İcarəyə verəndən alınmış qeydə alınmış ƏDV əsasında icarəçi vergi güzəştini qeyd edir.

Mühasibat uçotu üzrə mütəxəssislərin rolu həm müəssisələrin, həmçinin də fiziki şəxslərin peşəkar və iqtisadi fəaliyyətlərinin qüvvədə olan qanunlara uyğun olmasını və onların müştərilərinin dövlət gəlirləri barəsində məlumatların dəqiq hesabat verməsini təmin etməkdən ibarətdir.

Beləliklə, bir tərəfdən makroiqtisadi göstəricilər dəqiq müəyyən oluna bilər, başqa tərəfdən isə dövlət ödənilməli olan gəlirin dəyərini alır ki, bu da tənzimləyici orqanların səmərəli siyasətinə töhfə verir, ümumi fəaliyyətini təmin edir. iqtisadiyyatın. Mühasiblərin dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və bu cür çağırışlara cavab vermək qabiliyyəti amillərdən asılıdır.

Bununla belə, hökumət fəvqəladə hallarla məşğul olmaq məcburiyyətində qaldıqda, gündəlik iş rejimi pozulduqda və təcili tədbirlər, uyğunlaşma və cavabdehlik tələb olunduqda və yaxud başqa sözlə, mühasiblər fəvqəladə dəyişikliklərlə üzləşməli olduqda, mühasib peşəsinin necə əziyyət çəkə biləcəyi ilə əlaqədar suallar yaranır. Fəvqəladə dəyişiklik anlayışı təcili, ani və gözlənilməz ehtiyacı ödəmək üçün zəruri olan dəyişiklikləri əhatə edir, onların yerinə yetirilməməsi əhəmiyyətli problemlərə səbəb olacaqdır.

Bəşər tarixində belə hadisələrin nadir hallarda baş verdiyini, xüsusən də müasir tarixdə ilk dəfə olaraq Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) qlobal pandemiya elan etməsini və bunun nəticəsində dünyanın əksər ölkələrinin həm mülki insanları qorumaq, həmçinin də iqtisadiyyatı qorumaq və dəstəkləmək məqsədi daşıyan fəvqəladə tədbirlərin görülməsi. Bu kontekstdə, bu araşdırmanın məqsədi mühasibatlıq və audit peşələrinin COVID-19 pandemiyasından necə təsirləndiyini, mühasiblərin mühasiblərə cavab olaraq tətbiq edilən fəvqəladə dəyişikliklərə uyğunlaşmağa necə vərdiş etdiklərini araşdırmaqdır. pandemiya və hansı problemlərin meydana çıxması, peşəkar fəaliyyətin effektivliyinə potensial təsir göstərir.

Bundan əlavə, bu tədqiqatın digər məqsədi vətəndaşları, biznesləri və bütövlükdə iqtisadiyyatı dəstəkləyərkən mühasibin rolunu və onun COVID-19 epidemiyası ilə əlaqədar fəvqəladə tədbirlərin həyata keçirilməsində əsas alət kimi əhəmiyyətini araşdırmaqdır. İqtisadiyyat üçün bu kritik dövrdə mühasiblərin öz vəzifələrini icra etməkdə səmərəliliyinə təsir göstərə biləcək potensial boşluqların, problem və yaxud çatışmazlıqların mövcudluğu da araşdırılır. Qeyd edilməlidir ki, pandemiyanın gedişi və onun iqtisadi nəticələri qeyri-müəyyən olduğundan, həyata keçirilən tənzimləmə tədbirlərinin məqsədəuyğunluğu və effektivliyi eyni dərəcədə qeyri-müəyyən hesab edilə bilər (https://www.ey.com/ru_ru/assurance/fi-ve-fi-nancial-reporting-issues-to-consider-as-a-consequence-of-covid-19).

Bu qeyri-müəyyənlik ona əsaslanır ki, onun müasir tarixində heç vaxt belə bir hadisə ilə üzləşmiş dünya birliyi olmayıb; buna görə də, COVID-19 pandemiyasının səbəb olduğu fəvqəladə halların maliyyə təsirini qiymətləndirən müvafiq tədqiqatlar yoxdur. Xüsusilə, bütün dünyada dövlət başçıları virusun artmasının qarşısını almaq üçün fəvqəladə tədbirlər görməyə, daha da vacibi, bağlanma və komendant saati kimi tədbirlər görməyə başladılar.

Bu tədbirlər öz növbəsində sahibkarlıq fəaliyyətinin azalmasına, hətta dayandırılmasına və istehsalın azalmasına, hətta dayandırılmasına gətirib çıxardı; lakin Həmçinin işçilərin bir çox hallarda işdən çəkinmələri bir çox hallarda onların

gəlirlərinin azalması və hətta işsizliyin artması ilə bağlıdır. Yuxarıda göstərilənlərin hamısı tədarük zəncirinin pozulmasına, müxtəlif malların istehlakının azalmasına, eləcə də xidmətlərə tələbata və yaxud hətta satışa çıxarılan məhsulların qıtlığına səbəb olmuşdur.

Başqa sözlə, bütün iqtisadiyyatın əsaslandığı tələb və təklif balansı ciddi şəkildə pozulub. Beləliklə, gözlənilən maliyyə təsirini maksimum dərəcədə azaltmaq üçün təsirə məruz qalan ölkələrin dövlətləri iqtisadiyyatı canlandırmaq üçün addımlar atır, fəvqəladə hallarda işçilərə və müəssisələrə kömək edir. Bu cür dəstək tədbirlərinə aşağıdakılar daxildir: vergilərin dayandırılması, işçilərin sosial sığorta haqlarının subsidiyalaşdırılması, güzəştli şərtlərlə biznesin maliyyələşdirilməsi, uzaq işçilərə dəstəyin göstərilməsi, müvəqqəti dayandırılmış işçilərə subsidiyaların verilməsi, müəyyən malların və/və yaxud xidmətlərin tədarükü zamanı ƏDV-nin azaldılması, ödənişlərin ödənilməsinin sürətləndirilməsi. gəlir vergisi və ƏDV və işin/işçinin saxlanması təşviq etmək üçün stimulların təmin edilməsi. Gəlin COVID-19-un mühasibat uçotu və auditə təsiri barəsində bir neçə tezis müəyyən edək. COVID-19 artıq şirkətlərə əlavə istehsal məhdudiyyətlərindən ticarət və səyahət məhdudiyyətlərinə qədər iqtisadi təsir göstərir.

Koronavirusun iqtisadi təsiri təsirə məruz qalmış korporasiyaların maliyyə hesabatlarının və idarəetmə hesabatlarının uçotu və auditə üçün əlavə təsirlərə malikdir. 2020-ci ilin illik hesabatları çıxana qədər koronavirusun təsiri ilə əlaqədar etibarlı məlumat görməyəcəyik.

Pandemiyanın təsirləri hələ hazırlanmaqda olan 2020-ci maliyyə ilinin maliyyə hesabatlarında öz əksini tapmamışdır. Maliyyə hesabatı ciddi şəkildə balans hesabatı tarixinə və balans hesabatı tarixindən əvvəlki hadisələrə/məlumatlara əsaslanır. 2019-cu ilin sonuna (əksər şirkətlər üçün balans tarixi) pandemiya heç bir ciddi təsir olmamışdır.

Yalnız sözdə əlavə hesabat təsirləri qısa şəkildə müzakirə edir. Beləliklə, pandemiya yeni inkişafı vaxtında çatdırmaq üçün rüblük maliyyə hesabatları kimi

tez-tez aralıq hesabatların verilməsinin vacibliyini göstərir. Bu hesabatlarda şirkətlər ilk dəfə olaraq koronavirusun maliyyə vəziyyətinə (qısamüddətli) təsiri ilə əlaqədar etibarlı və əhatəli məlumatları açıqlamalıdırlar. Pandemiya əvvəl, rüblük maliyyə hesabatları əhəmiyyətli müzakirə mövzusu idi, çünki aralıq maliyyə açıqlamaları miopiyanın ram edilməsinə dəstək ola bilirdi bilirdi.

Hazırkı analitik konfranslarında şirkətlər cari maliyyə vəziyyəti ilə əlaqədar şəffafdırlar. Əhəmiyyətli amillər likvidlik, kredit xətlərinə çıxış və yüksək kapital nisbətidir. Proqnoz vəziyyəti fərqlidir. Bir çox şirkətlər kəmiyyət proqnozları verməkdən çəkinirlər. Digərləri ən azı potensial pandemiyanın müxtəlif ssenariləri ilə məşğul olurlar. Səhm sahibləri və biznes adamları əlbəttə ki, “etibarlı” qiymətləndirmənin mümkün olmadığını və müxtəlif ssenarilər üçün ehtimalları müəyyən etməyin daha da çətin olduğunu bilirlər. Bununla belə, investorlar rəhbərliyin işlərin necə davam edəcəyinə inandığına dair şəffaf ünsiyyət gözləyirlər. Hazırda şirkətlərin kəmiyyət proqnozlarını dərc etmələri tələb olunmasa da, əvvəlki araşdırmalar səssizliyin ümumiyyətlə negativ şərh edildiyini göstərir. Pandemiya auditin rəqəmsallaşmasına gətirib çıxarıb və audit hesabatlarının dəyişməsinə gətirib çıxaracaq. Hazırkı pandemiya zamanı maliyyə hesabatlarının illik auditinin kənar auditorlar tərəfindən aparılması çətinləşib (<http://cscb.su/n/0322s01/0322s01014.htm>).

İlk dəfə olaraq auditorlar yerində yoxlama apara bilmədiklər və uzaqdan yoxlamalar şirkətin ERP sistemlərinə kənardan giriş tələb edir. Koronavirus böhranı, şübhəsiz ki, audit prosesini rəqəmsallaşdırmaq üçün davam edən söyləri sürətləndirəcək. Burada səhvləri və hətta saxtakarlığı göstərən nəzərə çarpan nümunələri aşkar etmək üçün bütün mühasibat qeydləri ağıllı alqoritmlərlə yoxlanıla bilər. Pandemiya zamanı auditorlar şirkətin son bir il ərzində fəaliyyətini davam etdirə biləcəyinə (iflas etmədən) diqqətlə baxmalıdırlar.

Əks halda, auditor fəaliyyətinin fasiləsizliyi barədə rəy təqdim etməlidir. Dəyişdirilmiş rəy də audit üçün maneələr olduqda tələb olunur, çünki sübutlar kifayət qədər dərəcədə əldə edilə bilməz (məsələn, səyahət məhdudiyyətləri səbəbindən).

Qazanc xəbərdarlığı hər yerdə mövcuddur, lakin negativ bazar reaksiyasına səbəb olmur. Bununla belə, maraqlıdır ki, səhm qiymətlərinin qazanc xəbərdarlığına reaksiyası orta dərəcədə negativ olub (orta hesabla təxminən -3%). Bu, yəqin ki, hazırkı bazarda konkret şirkətlərlə bağlı xəbərlərin arxa plana keçməsi, negativ gözləntilərin artıq nəzərə alınması ilə bağlıdır. İnvestorlar üçün aydındır ki, bəzi istisnalar (tibbi cihaz istehsalçıları və yaxud e-ticarət firmaları kimi) istisna olmaqla, bütün şirkətlər COVID-19-dan az və yaxud çox dərəcədə negativ təsirlənir. Koronavirus maliyyə hesabatlarının çökməsinə səbəb ola bilər. COVID-19 pandemiyasının gələcək maliyyə hesabatlarına təsiri dramatik ola bilər. Bəzi ekspertlər dəfələrlə xəbərdarlıq ediblər ki, bəzi maliyyə hesabatları saat bombası kimi işləyir. İndi onlar böhran zamanı partlaya bilərdilər. Məsələn, Avropada və başqa yurisdiksiyalarda, bütün siyahıya alınmış firmalar tərəfindən tətbiq edilən BMHS-ə uyğun maliyyə hesabatının tarixi dəyərlə müqayisədə gələcək gözləntilərdən çox asılı olduğunu hamı bilmir.

Qudvil bir nümunədir: o, müəssisələrin birləşməsində sadə qalıtq fərq kimi yaranır və biznes birləşməsindən gələcək sinerjinin müsbət gözləntilərinə əsaslanır. Səyahət, istirahət, qonaqpərvərlik və aviasiya sənayesindəki kiçik müəssisələr və yaxud müəssisələr kimi koronavirusun təsirinə məruz qalan müəssisələr davamlı narahatlıq barədə düşünməlidirlər.

Onlar yaxın gələcək üçün fəaliyyətlərini davam etdirmək imkanları ilə bağlı müəyyən əhəmiyyətli qeyri-müəyyənliyin olub-olmadığını təyin etmək üçün bir neçə mümkün həssaslıq ssenarilərini həyata keçirməlidirlər. Bu, xüsusilə əhəmiyyətli qeyri-müəyyənlik halında əlavə açıqlamalarla nəticələnə bilər. Bəzi hallarda, fəaliyyətin fasiləsizliyi əsasında hesabat vermənin məqsədəuyğunluğunu nəzərdən keçirmək lazım gələ bilər. Bunun üçün şirkət gələcək əməliyyatlara təsiri ilə əlaqədar bütün mövcud məlumatları nəzərə almalıdır. Vaxta gəldikdə, ən azı birincisini nəzərə almaq lazımdır (ПЯТОВ М.И. 2018: с.82-91).

2.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrinin maliyyə vəziyyətinə təsir edən uzunmüddətli aktivlərin istifadəsinin təhlili

Aktivlər keçmiş hadisələr nəticəsində maliyyə və mühasibat uçotu əməliyyatları haqqında hesabat verən və bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən şəxslərə gələcək iqtisadi səmərə verəcəyi gözlənilən müəssisələr tərəfindən idarə olunan resurslardır, habelə onların ödəniş tarixindəki maliyyə vəziyyəti, tərkibi, xüsusiyyətləri və onun aktivlərinin dəyəri hesabatın maddələrini əks etdirən göstəricilərdir.

Aktivlər gələcəkdə iqtisadi səmərə verməsi gözlənilən aktivlərdir, əks halda onlar gələcək potensial itkilərdən və ya cari əməliyyat xərclərindən heç bir fərqi yoxdur. Gələcək iqtisadi səmərəlilik nəhayət pul vəsaitləri və ya onların ekvivalentlərini əhatə etməlidir. Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri də aktivdir.

Bu bölmədəki məsələlərin ətraflı izahını verməzdən əvvəl ilk növbədə uzunmüddətli aktivlərin xarakterini nəzərdən keçirək.

Uzunmüddətli aktivlər:

Məhsul və yaxud xidmətlərin istehsalı üçün şirkətin aktivləridir.

- Uzunmüddətli aktivlərin əsas xüsusiyyətləri:
- Son istifadə tarixi ilə buraxılış tarixi arasındakı fərq 1 ildən artıqdır;
- İstehsal fəaliyyətində istifadə üçün alınmışdır;
- Yenidən satış üçün nəzərdə tutulmayıb.

Uzunmüddətli aktivlərin növləri

Funksional tipə görə uzunmüddətli aktivlər aşağıdakılara bölünür:

- Qeyri-maddi aktivlər - müəllif hüquqları, patentlər, proqram təminatı, franşayzinqlər və ticarət nişanları kimi fiziki forması olmayan aktivlər.
 - Əsas vəsaitlər - torpaq, təbii sərvətlər, nəqliyyat, maşın və avadanlıqlar, binalar, tikililər və tikililər şəklində olan maddi sərvətlər.
 - Maliyyə aktivləri - investisiyalar, kapital və maliyyə qoyuluşları.
- İstifadə istiqamətindən asılı olaraq aktivlər aşağıdakılar üçün ayrılır:
- istehsal fəaliyyəti;

- investisiya fəaliyyəti.

Mülkiyyət formasına görə uzunmüddətli aktivlər icarəyə verilən və öz mülkiyyətində olan aktivlərə bölünür.

Uzunmüddətli aktivlərə investisiyaların növləri

Uzunmüddətli aktivlərə investisiyalar - sertifikatlaşdırıldıqdan və dövlət qeydiyyatına alındıqdan sonra əsas vəsaitlər və yaxud maddi olmayan aktivlər kimi tanınacaq aktivlərin əldə edilməsi.

Uzunmüddətli investisiyalar aşağıdakıların yaradılması və alınmasıdır (<https://answer.pro/articles/256-dolgosrochnyie-aktivyi/>):

- Əsas vəsaitlər;
- investisiya mülkiyyəti;
- maliyyə icarəsi maddələri;
- qeyri-maddi aktivlər.

Uzunmüddətli aktivlər - müəssisənin balansında və uzunmüddətli istifadə edilən aktivlərdir.

Aktivlər istifadə məqsədlərinə görə qısamüddətli və uzunmüddətli hissələrə bölünə bilər. Bir müəssisəyə görə qısamüddətli aktiv başqa bir müəssisə üçün uzun müddətli aktiv kimi hesab edilə bilər.

1. Bir neçə hesabat dövründə istifadə edilməsi nəzərdə tutulur.
2. İldən çox zamanda saxlanılır.
3. Mənfəətə bir başa olaraq təsir etmir dolayısı yollarla təsir edir.
4. İstehsalat və ticarət prosesi zamanı daha uzunmüddətli istifadə üçün nəzərdə tutulur.
5. İstehsalat, investisiya və ticarət məqsədləri üçün istifadə olunur.

COVID-19-un dünyanı ilk dəfə ələ keçirməsindən təxminən iki il sonra pandemiya qlobal iqtisadi trayektoriyayı formalaşdırmağa davam edir. Mərkəzi Asiya və Avropa Mərkəzi Asiya regionunun inkişaf etməkdə olan bazarında və inkişafda olan iqtisadiyyatlarında iqtisadi fəallığın 2021-ci ildə 5,5% artacağı gözlənilir; Bu, ilin

birinci hissəsində müşahidə edilən xarici tələbatın gözləniləndən daha güclü bərpası, habelə əhalinin peyvəndlənməsi və iqtisadiyyatın dəstəklənməsi tədbirləri ilə əlaqədar daxili tələbatın güclənməsi səbəbindən ilkin proqnozlaşdırılardan yüksəkdir.

Bununla belə, COVID-19-un daha aqressiv ştammlarının dünyaya və regiona yayılması səbəbindən ixracın yaratdığı təcil artıq azalmaqdadır ki, bu da daxili tələbatın bərpasını ləngidir. Bu hesabatda son hadisələrin qısa xülasəsi verilir və dünyada vəziyyət nəzərə alınmaqla regionun gələcək inkişafının proqnozu verilir. Bundan əlavə, hesabatın mərkəzi mövzusu pandemiya sonrası güclü iqtisadi canlanma və davamlı uzunmüddətli iqtisadi artım üçün əsas şərtlərdən biri olan rəqabətdir. Xarici tələbin və əmtəə qiymətlərinin daha da sabitləşməsi, qlobal iqtisadi artımda platoya və makroiqtisadi dəstək tədbirlərinin ləğvi fonunda bərpanın 2022-ci ildə 3,4% olacağı proqnozlaşdırılır.

Pandemiyanın davam etməsi, peyvəndlərə bərabər çıxışın olmaması və əhalinin peyvənd almaq istəməməsi ilə proqnoz olduqca məlum deyildir. Region iqtisadiyyatının bərpası sürətlə artan inflyasiya ilə müşayiət olunub və xarici bazarlarda kredit şərtlərinin gözlənilməz sərtləşməsi və yaxud iqtisadi qeyri-müəyyənliyin və geosiyasi gərginliyin kəskin artması ilə baş verə biləcək maliyyə şoklarına qarşı həssas olaraq qalır.

Qlobal iqtisadiyyatın davam edən bərpasına və 2021-ci ildə gözlənilən Avropa və Mərkəzi Asiya regionunda COVID-19 pandemiyasını ehtiva edən istehsalın artımına baxmayaraq, region üçün problemlərdən biri olaraq qalır. Pandemiyanın əvvəlində xəstəliyin sürətlə yayılması, həmçinin virusu dayandırmaq üçün tətbiq edilən hərəkət məhdudiyyətləri və kilidlər tələb və təklifdə qəfil sarsıntılara səbəb olub, nəticədə istehsalın və məhsuldarlığın azalmasına səbəb olub. Bu Avropa və Mərkəzi Asiya bölgəsinin İqtisadiyyat Hesabatı COVID-19 pandemiyasının regiondakı bizneslərə təsirini qiymətləndirir; böhran və sonrakı bərpa zamanı rəqabətin roluna xüsusi diqqət yetirməklə.

Rəqabət mərkəzi mövzudur, çünki o, dinamik inkişaf əlaqələndirilir, müəssisələrin innovasiyalara həvəsləndirilməsini təmin edir, daha səmərəli müəssisələri bazara daxil olmağa və böyüməyə sövq edir və Həmçinin daha az səmərəli olanları bazarı tərk etməyə sövq edir. İqtisadiyyatlar COVID-19 böhranından çıxmağa başladığında, resursların daha az məhsuldar olanların hesabına daha məhsuldar müəssisələrə yenidən bölüşdürülməsinə görə əlverişli olan rəqabətli biznes mühiti yaradılmalıdır.

Hazırkı böhran zamanı, bir çox biznesin nağd pulu tükəndiyi zaman, mühasibat xərclərini azaltmaq şirnikləndirici ola bilər - əksər hallarda bu, səhvdir. Yaxşı mühasibin indi həmişəkindən daha vacib olmasının 4 əsas səbəbini qeyd olunur.

1. Hökumətin maliyyə yardımı əldə edilməsi

Biznes üçün dövlət dəstəyi paketi bir neçə axından ibarətdir, ona görə də sizin üçün ən uyğun olan sxemləri başa düşmək və müraciətinizi nəzərdən keçirmək çətin ola bilər. Yaxşı bir mühasib müxtəlif variantları başa düşür və ən yaxşı variant barəsində məsləhət verə bilər. Əgər siz faizsiz maliyyələşdirmə sxemi vasitəsilə maliyyələşdirmə əldə etməyə çalışırsınızsa, kreditorlar tərəfindən tələb olunan məlumat ağır ola bilər. Təcrübəli mühasib müraciətinizə ən yaxşı şansı verəcək və yaxud faizsiz kredit bir seçim deyilsə, onlar sizə alternativ kreditorlar tapmaqda kömək edə bilərlər.

2. Planlama və inkişaf

Yaxşı mühasib təkcə qeydlər aparmır, həmçinin də şirkətinizin gələcəyini planlaşdırmağa kömək edir. Təfərrüatlı maliyyə planlaşdırması ilə kommersiya uğuru arasında əlaqə aydındır: öz maliyyə vəziyyətini və əsas uğur amillərini görən və başa düşən şirkətlər rəqiblərini üstələyirlər.

Büdcə tərtibi yalnız uğura aparan aydın və dəqiq yol təqdim etmir, həmçinin də diqqətinizi əsas qərar qəbul edənlərə yönəltməyə imkan verir. Yaxşı bir planla, hər bir qərar maliyyə nəticələrinə qarşı ölçülə bilər. Koronavirus pandemiyası zamanı bu, daha da vacibdir və böhrandan çıxmaqda mühüm rol oynayır. Bununla belə, böyük planı görmədən çaxnaşma və ən pis ssenarini gözləyən bir çox menecer mühüm qərarlar

qəbul edərkən səhv ardınca səhvə yol verir. Müfəssəl maliyyə planı tək-cə qorxuları aradan qaldırmır, həmçinin də liderlərə nəticələr barəsində düşünməyə kömək edir.

3. Vergi güzəştləri əldə etmək.

Dövlət daim biznesi dəstəkləməyə çalışır və böhran zamanı təşkilatlara, xüsusən də KOS-lara dəstək olmaq üçün var gücün ilə çalışır. Bu zaman mühasiblər dövlətin bu güzəştlərindən yararlanmaq üçün sənədləşmənin və prosesin təşkilində vacib rol oynayır.

4. Maliyyə vəsaitlərinin idarə olunması

Biznesin uğursuzluğunun əsas səbəblərindən biri zəif maliyyə idarəçiliyidir; çox şirkətlər şirkətin maliyyə vəziyyəti barəsində dəqiq təsəvvürə malik deyil və gələcək üçün planları yoxdur. Bir çoxları pullarının tükənməməsinə görə dua edərək gündə-günə və aydan-aya bir yoxlama hesabı ilə yaşayır. Bir çox şirkətlər zombi kimi irəliləyir, sadəcə borcun faizini ödəyir, amma borcunu ödəmir. Bu şirkətlər son dəqiqə resursları ilə işlədikləri üçün onların gəlirlərin azalmasına tab gətirmək üçün resursları yoxdur. “Liter” qəzetində dərc olunan məqaləyə görə, əgər ötən ilin əvvəlində ümitsiz kreditlərin və şübhəli kreditlərin həcmi 102 faiz artaraq 589,2 milyard tenge (təxminən 4,9 milyard dollar) miqdarına çatarsa, ümitsiz borclar ikiqat artacaq, bu il mənzərə tamamilə özünü göstərir. kədərli. Təchizat zəncirlərinin pozulması və iqtisadiyyatın yavaşlaması səbəbindən artım təxminən 600 faiz təşkil edib.

Mühasib biznesi gözlənilən sarsıntılardan qorumaqda mühüm rol oynayır, yaxşı mühasib direktorlara planı həyata keçirmək və şirkəti inkişaf etdirmək üçün irəliləyiş və prosesləri inkişaf etdirmək üçün ən yaxşı yolu seçməkdə kömək edə bilər.

2019-cu il koronavirus bəlasına qlobal reaksiyanın gücləndirilməsi sürətlənmiş templə davam edir. COVID-19 artıq qlobal maliyyə bazarlarına əhəmiyyətli təsir göstərib və bir çox təşkilatın mühasibat uçotuna təsir göstərə bilər.

Əsas təsirlər bunlarla məhdudlaşmır:

- istehsalı dayandırmaq;
- təchizat zəncirində fasilələr;

- kadrların olmaması;
- satışın, mənfəətin və məhsuldarlığın azalması;
- müəssisələrin və mağazaların bağlanması;
- planlaşdırılan biznesin genişləndirilməsinin təxirə salınması;
- maliyyə vəsaitinin cəlb edilməməsi;
- maliyyə alətlərinin dəyərində dəyişkənliyin artması;
- turizm və digər səyahət növlərinin, habelə idman, mədəni və digər istirahət növlərinin məhdudlaşdırılması.

Bundan əlavə, təşkilatlar COVID-19-un qlobal iqtisadiyyata və əsas maliyyə bazarlarına negativ təsiri nəticəsində artan təsirini nəzərə almalıdırlar.

Son hadisələrin maliyyə hesabatlarına necə təsir edə biləcəyini qiymətləndirərkən şirkətlər öz fəaliyyətlərinin xüsusiyyətlərini və risklərə məruz qalmalarını diqqətlə nəzərdən keçirməlidirlər. Xüsusilə, COVID-19-un bütün əhəmiyyətli təsirləri maliyyə hesabatlarında və əlaqədar açıqlamalarda əks etdirilməlidir (<https://www2.deloitte.com/ru/ru/pages/tax/articles/ifrs-in-focus.html>).

Nümunə üçün bir xidmət müəssisəsi olan Bilgah Beach Hotel müəssisəsinin Statistic göstəricilərini gözdən keçirək.

Cədvəl 1: Bilgah Beach Hotel müəssisəsinin Statistic göstəriciləri

İl	2019	2020
Birdəfəlik tutum, yer	475	475
Nömrələrin sayı, vahid	212	212
Gecələmələr üçün çarpayı-sutka təqdim edilmişdir, vahid	424	424
o cümlədən:		
ölkə vətəndaşlarına	9860	5205
xarici vətəndaşlara	13705	3695
Yerləşdirilmiş şəxslərin sayı- cəmi, nəfər	7365	2890
o cümlədən:		
ölkə vətəndaşları	5387	3589
xarici vətəndaşlar	7580	2540
İşçilərin sayı, nəfər	678	422
Müəssisələrin istismarından daxil olan gəlir, min manatla	3983.965	1033

Mənbə: <https://www2.deloitte.com/ru/ru/pages/tax/articles/ifrs-in-focus.html>

2.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin istismarı zamanı maliyyə nəticələrinə təsirinin müsbət və negativ tərəfləri

Müəssisə hesabat dövrünün sonunda müvafiq şərtlərə malik olduğu müddətdə, öhdəliklərinin icrasını təxirə salmaq hüququna malikdir. Öhdəlik məlumat təqdim edilənə qədər və ya hər hansı şərtləri pozana qədər (hətta kreditor məlumat verildikdən sonra bu şərtlərin pozulmasına dair rəsmi razılaşma təqdim etsə də) indi olduğu kimi təsnif edilir.

Kredit müqaviləsinin şərtləri müraciət edildiyi gün başa çatdıqda, kredit uzunmüddətli öhdəlik kimi təsnif edilir. Bundan əlavə, bu dəyişikliklərə borcun təsnifatı tələbləri və borcun təsnifatı tələbləri daxildir. Ödəniş pul öhdəliklərinə, iqtisadi faydaları əks etdirən digər aktivlərə və ya müəssisənin investisiya alətlərinə aiddir. Bu dəyişiklik təsnif edilə və maliyyə alətinin bir hissəsi olan kapital alətlərinə çevrilə bilən alətləri istisna edir.

BMHS 1-in öhdəliklərin qısamüddətli və uzunmüddətli kimi təsnifatına düzəlişlər 1 yanvar 2022-ci il tarixindən qüvvəyə minən 2020-ci ilin yanvarında dərc edilmişdir. Bununla belə, təlimatlara edilən düzəlişlər nəticəsində, təşkilatlara dəyişiklikləri təsnif etmək üçün daha çox vaxt vermək üçün COVID-19 pandemiya qripinin etibarlılığı 12 ay gecikdirildi. Agentlik bu dəyişikliklərin maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərəcəyini gözləmir. BMS 16, BMS 37 və BMHS 3 məzmun dəyişikliyinə məruz qalır: "İstifadədən əvvəl gəlir", "Müqavilə öhdəlikləri - müqavilə xərcləri", "Konseptual çərçivə" və MHBS 1, MHBS 9, MHBS 16 və MHBS. "2018-ci ildən 2020-ci ilə qədər İllik MHBS-nin təkmilləşdirilməsi" (14 may 2020-ci ildə dərc edilib və 1 yanvar 2022-ci il və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlər üçün qüvvəyə minir). BMHS 16-ya edilən düzəliş müəssisələrə əmlakdan istifadəyə hazırlaşarkən istehsal olunan materialların satışından torpaq, tikili və avadanlıqların dəyərini çıxmağı qadağan edir. Bu cür materialların satışından əldə edilən mənfəət istehsal xərcləri ilə birlikdə artıq mənfəət və ya zərərdə tanınıb. Bölmə belə materialların dəyərini ölçmək

üçün BMS 2-dən istifadə edir. Yoxlanılan əmlakın köhnəlməsi maya dəyərinə daxil edilmir, çünki o, hələ istifadəyə hazır deyil. 16 №-li MHBS-a edilən düzəlişdə həmçinin qeyd olunur ki, müəssisə əmlakın texniki və fiziki göstəricilərini qiymətləndirərkən “əmlakın normal fəaliyyətini sınaqdan keçirir”. Aktivin maliyyə göstəriciləri bu qiymətləndirməyə daxil edilmir. Buna görə də, aktivlərin idarə edilməsi nəzərdə tutulduğu kimi amortizasiya edilir və rəhbərliyin gözlədiyi dərəcədə amortizasiya edilir. MHBS 37-yə düzəlişlər “müqavilə dəyəri” anlayışına aydınlıq gətirir.

Dəyişiklikdə həmçinin qeyd olunur ki, müəssisələr müqavilədə ayrıca müddəə qoyulmazdan əvvəl müqavilənin icrası üçün ayrılmış əmlakdan daha çox, müqavilə bağlayan əmlakın vurduğu zərəri tanıyırlar. BMHS 3-ə 2018-ci maliyyə ili üçün maliyyə hesabatlarını daxil etmək və birləşmə zamanı aktivin və ya kreditin tərkibini müəyyən etmək üçün düzəliş ediləcək. Bu düzəlişdən əvvəl MHBS 3 maliyyə hesabatları 2001-ci ilin konseptual çərçivəsinə istinad edirdi. Bundan əlavə, BMHS 3-ə öhdəlik və gözlənilməz öhdəliklər üçün yeni istisna əlavə edilmişdir.

Bu istisna müəyyən kreditlər və gözlənilməz hallar üçün müraciət edən müəssisə üçün 2018-ci ilin Maliyyə Hesabatları Çərçivəsi əvəzinə MHBS 37 və ya BMHS 21-ə aiddir. Əgər belə deyilsə, onda müəssisə birləşmə zamanı BMHS 37-yə uyğun olaraq tanımadığı bəzi öhdəlikləri tanımalıdır.

Koronar virus epidemiyası kontekstində xidmət sektorunda uzunmüddətli aktivlərin istifadəsinə gəlincə, gəlin əvvəlcə epidemiyanın ölkəmizdə xidmət sahəsinə təsirini statistik göstəricilər vasitəsilə təhlil edək. Turizm zonasında xidmət sahələri hesab edilən göstəricilərə nəzər salaq.

Cədvəl 2: Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin əsas göstəriciləri

	2006	2017	2018	2019	2020
Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin sayı, vahid	285	563	596	642	655
Birdəfəlik tutum, yer	24,706	41,611	46,693	49 980	50,687
Nömrələrin sayı, vahid	11,403	20,778	22,192	23 865	24,195
Gecələmələr üçün çarpayı-sutka təqdim edilmişdir, vahid	1,115,013	2,590,641	3,002,959	3 345 285	999,786
o cümlədən:					
ölkə vətəndaşlarına	557,698	886,187	952,949	1 104 412	583,057
xarici vətəndaşlara	557,315	1,704,454	2,050,010	2 240 873	416,729
Yerləşdirilmiş şəxslərin sayı- cəmi, nəfər	291,617	1,414,708	1 749 475	1 919 765	668,813
o cümlədən:					
ölkə vətəndaşları	141,081	433,476	515,083	603 026	401,430
xarici vətəndaşlar	150,536	981,232	1,234,392	1 316 739	267,383
İşçilərin sayı, nəfər	4 338	10,015	11,407	12 481	10,731
Müəssisələrin istismarından daxil olan gəlir, min manatla	74,342.4	284,453.9	359,453.0	450 188,5	116,798.0
Müəssisələrin istismar xərcləri, min manatla	50,012.0	222 192,9	277,680.5	308 342,5	171,805.1
Büdcəyə ödənilmiş ƏDV və digər vergilər, min manatla	9,445.9	39 040,6	33,323.1	42 252,5	15,018.2

Mənbə: www.stat.gov.az

Cədvəldəki məlumatları gözdən keçirərkən 2020-ci ildə turizmin inkişafının göstəricisi hesab olunan otel və mehmanxanaların fəaliyyətini əks etdirən rəqəmlərdə xeyli azalma olduğunu görürük. Bu göstəricilər içərisində diqqət çəkən daha bir məqam da ondan ibarətdir ki, 2019-cu ildə gəlir və xərclər arasındakı fərq $450\,188,5 - 308\,342,5 = 141\,846,3$ min manat təşkil edərək gəlirlər xərcləri üstələmişdir. 2020-ci ildə isə gəlirlə xərc arasındakı fərq $116\,798,0 - 171\,805,1 = -55\,007,1$ min manat təşkil edərək göründüyü kimi negativ rəqəm yaranır, burdan da belə nəticəyə gəlmək olar ki, mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələr 2020-ci ildə zərərlə işləməklə yanaşı həmçinin keçən illərlə müqayisədə öz iqtisadi fəaliyyətlərində xeyli geriləmişdir.

Yuxarıdakı hesablamalar Covid-19 pandemiyasının iqtisadiyyata göstərdiyi negativ təsirlərin rəqəmlər vasitəsilə analiz edilib əsaslandırılması sayıla bilər.

Daha bir məqam da ondan ibarətdir ki, pandemiya dövründə bir çox otellər Covid-19 virusuna yoluxmuş xəstələrə tibbi xidmət göstərən heyətə xidmət göstərərək onların gecələməsini təşkil etmişdir. Bu üsulla onlar qismən də olsa itirdikləri müştəri kütləsini

kompensasiya etməyə çalışırdılar. Xüsusən də ən azından uzunmüddətli aktivlər siyahısına aid edilən binalarının amortizasiya xərclərini qarşılamağa cəhd ediblər. Buna baxmayaraq statistik göstəricilərdən görmək mümkündür ki, buna nail olmaq ümumilikdə mümkün olmamışdır.

III FƏSİL. KORONAVİRUS PANDEMİYASI ŞƏRAİTİNDƏ XİDMƏT SFERASI MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ UZUNMÜDDƏTLİ AKTİVLƏRİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN ARTIRILMASI YOLLARI

3.1. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyinin artırılması

Yeni iqtisadi münasibətlərin inkişafı bütün mülkiyyət formalarının istismarı üçün geniş imkanlar açmışdır. Bu vəziyyətdə dövlət və onun icra hakimiyyəti orqanları təsərrüfat subyektlərinin özəl sahədə fəaliyyətinə müdaxiləni və inzibati nəzarəti xeyli məhdudlaşdırır. Bununla belə, dövlət mülkiyyət formasını nəzərə almadan bütün təsərrüfatlarda qanunvericilikdən və normativ aktlardan irəli gələn tələb və normaların həyata keçirilməsində, o cümlədən təsərrüfat subyektlərinin maliyyə hərəkətlərinin səhvləri aşkar etməli, və ya cinayət xarakterli maliyyə əməliyyatlarının aşkar edilməsi vaxtında müəyyən olunmalıdır.

Ümumiyyətlə, köhnə uçot sisteminin yeni uçot sistemi ilə müqayisəsini cari əmlak hesabında baş verən dəyişikliklərdə görmək olar. Köhnə uçot sistemində əsas vəsaitlərin köçürülməsi aşağıdakı kimidir:

Maliyyə hesabatının məzmunu ilə əlaqədar məsələ barəsində çox əhəməli təklif - Maliyyə Fəaliyyəti haqda Hesabatın (Statement of Financial Activities) təqdim olunması irəli sürülür. Məqsəd elə maliyyə vəziyyəti haqda hesabatın təqdim edilməsindən ibarətdir ki, onu müəssisənin gəlir gətirmək qabiliyyətinin proqnozlaşdırılması, müqayisəsi və dəyərləndirilməsinə görə istifadə etmək mümkün olsun. Bu hesabatda müəssisənin əməliyyatları və bitməmiş istehsal tsikllərinin hissəsi olan digər hadisələr barəsində məlumatlar olmalıdır. Hesabata həmçinin cari dəyər barəsində məlumatlar da daxil edilməlidir (əgər o maya dəyərindən xeyli fərqlənərsə). Aktiv və passivləri nəzərdə tutulan satışın və yaxud ləğvinin dəyərləri və müddətləri baxımından müqayisəli qeyri-müəyyənlik əlaməti üzrə qruplaşdırılmaq və yaxud ayırmaq lazımdır. Burada məqsəd - müəssisənin gəlir gətirmə qabiliyyətinin

proqnozlaşdırılması, müqayisəsi və dəyərləndirilməsinə görə faydalı olan dövrlər üzrə pul daxilolmaları barəsində hesabatı hazırlamaqdır. Hesabata həmçinin bitməmiş istehsal tsikllərinin xalis nəticəsi haqda və firmanın maliyyə cəhətdən uğurlu tədbirləri haqda məlumatlar ayrı-ayrılıqda daxil edilməlidir. Məruzədə maliyyə hesabatını elə qurmaq təklif olunur ki, onu tərtib edən şəxsə məlumatları yenidən qiymətləndirmək və yaxud istifadəçilərə yenidən izah etmək lazım olmasın. Əgər maliyyə hesabatının qərar qəbul edən istifadəçiləri üçün müəssisə rəhbərliyi tərəfindən kömək məqsədi ilə proqnozlar hazırlanarsa, onlar elə tərtib olunmalıdır ki, həmin proqnozların etibarlılığına şərait yaransın.

Hökumət və qeyri-kommersiya təşkilatları tərəfindən maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında müvafiq təşkilatların məqsədlərini diqqətə almaq təklif olunur. Hökumət və qeyri-kommersiya təşkilatlarının maliyyə hesabatlarının məqsədi ondan ibarətdir ki, təşkilatın məqsədlərinə nail olma prosesində resursların səmərəli idarə edilməsinin dəyərləndirilməsinə görə zəruri informasiya təminatı olsun. Fəaliyyət göstəricilərini qarşıya qoyulan məqsədlər nəzərə alınmaqla ölçmək lazımdır. Lakin fəaliyyətin belə göstəriciləri təcrübədə istifadə olunan uçotun ənənəvi metodları çərçivəsində müəyyən edilməmişdir. Burada istisnayı maliyyə hesabatı əsasında hesablanan uçotun adi əmsalları təşkil edir. Hökumət və qeyri-kommersiya təşkilatlarının fəaliyyətinin bütün göstəricilər sferası konseptual əsasların layihələrindən kənarında, ayrıca inkişaf etmişdir.

Xüsusi istifadəçilər üçün sərfəli olan maliyyə hesabatlılığı həmçinin ictimai həyat Şəraitinin yüksəlməsinə gətirib çıxaracaq. Lakin maliyyə hesabatlılığına görə sosial şərtlərin ümumi yaxşılaşdırılmasını avtomatik təmin edə biləcək mexanizm yoxdur. Trublad məruzəsində olan bir çox fikirlər FASB layihəsinə keçirilmiş və SFAC qaydalarında öz əksini tapmışdır. Biz ilk növbədə kommersiya müəssisələrinin maliyyə hesabatlılığının məqsədlərinə aid birinci qaydaya (SFAC 1) müraciət edəcəyik, lakin keyfiyyət xarakteristikalarına həsr olunmuş SFAC 2-yə də toxunacağıq. Qaydalarda verilmiş nəticələrin əsasını bir neçə vacib məqam təşkil edir: - informasiya pulsuz deyil

və, deməli, onun istifadəsindən gələn səmərə onun əldə olunması ilə əlaqədar məsrəfləri üstələməlidir; başqa tərəfdən, mühasibat hesabatı investorlar üçün müəssisə barəsində yeganə informasiya mənbəyi deyil; - məsrəflər (accrual accountiq) prinsipi əsasında uçot müəssisənin gəlirliliyinin və pul axınlarının proqnozlaşdırılması və dəyərləndirilməsinə görə xüsusilə faydalıdır; - baxmayaraq ki, təqdim olunan informasiya faydalı olmalıdır, lakin istifadəçilər onun əsasında müstəqil proqnozlarını və qiymətlərini verirlər. SFAC 1-də müəyyən edilmiş məqsədləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Maliyyə hesabatı qərarların qəbulu üçün faydalılığa əsaslanmalıdır;
2. Maliyyə hesabatının məqsədləri iqtisadi, qanunvericilik, siyasi və sosial şəraitin dəyişməsi nəticəsində zaman keçdikcə dəyişir;
3. Maliyyə hesabatında təqdim olunan informasiya bəlli mənada öz təbiəti etibarlı ilə məhduddur, çünki mikroiqtisadi subyektlərə aiddir, təqribi qiymətlərin tətbiqi nəticəsində yaranır, tarixi məlumatlara istiqamətlənib, istifadəçilər üçün yeganə əlçatan məlumat mənbəyidir, pulludur;
4. SFAC 1 ilk öncə kommersiya müəssisələrinin ümumi məqsədli xarici hesabatını nəzərdən keçirir və ancaq o, xarici istifadəçilər üçün nəzərdə tutulur, onlar isə (səlahiyyətlərindən asılı olaraq) təqdim olundandan daha çox informasiya əldə etmək istəyirlər. Bundan başqa, məqsədlər geniş müəyyən edilmiş, pul axınlarının dəyərləndirilməsinə istiqamətləndirilmişdir.
5. SFAC 1 maliyyə hesabatının tərkib hissələrinin deyil, ümumiyyətlə təqdimatına əsr olunmuşdur
6. Maliyyə hesabatı elə informasiyaya malik olmalıdır ki, real və potensial investora, kreditor və digər istifadəçilərə investisiyalar barəsində rəşional qərarlar qəbul etməyə imkan versin (o halda ki, istifadəçilər biznesdən bixəbər deyil və təqdim olunan informasiyanın tədqiqi üçün kifayət qədər hazırlıqlıdırlar);
7. Maliyyə hesabatı istifadəçilərə gələcək pul axınlarının dəyəri dəyərləri, müddətləri və qeyri-müəyyənliyini qiymətləndirmək imkanı verməlidir;

8. Maliyyə hesabatı iqtisadi resurslar və onlarla bağlı iddialar haqda informasiyaya malik olmalıdır;

9. Fəaliyyətin gələcək göstəriciləri ilə əlaqədar gözləntilər, ən azı hissələrlə, keçmişdəki fəaliyyətin göstəricilərinə əsaslanmalıdır;

10. Maliyyə hesabatında ümumi maliyyə vəziyyətindən çox mənfəətə diqqət yetirilməlidir;

11. Maliyyə hesabatı məsrəflər prinsipinə əsaslanmalıdır, çünki bu yanaşma adətən keçmiş pul axınları haqda informasiyadan daha yaxşı pul axınlarının proqnozunu təmin edir;

12. Maliyyə hesabatı təkcə cari dövr üçün fəaliyyət göstəricilərinə əsaslanmır, həmçinin də istifadəçiyə müəssisənin idarə edilməsinin nə dərəcədə müvəffəqiyyətlə yerinə yetirildiyini qiymətləndirməyə imkan verir;

13. Maliyyə hesabatında biznesin ancaq dolayı qiyməti verilir;

14. Pul axınlarının dəyərləndirilməsi və proqnozlaşdırılması maliyyə hesabatı informasiyasının istifadəçiləri tərəfindən həyata keçirilir; 15. Rəhbərlik müəssisə üçün ən əhəmiyyətli hadisələrin və şərtlərin detallarını açıqlayaraq, istifadəçilərə köməklik etməlidir (<https://nu.edu.az/elmieserler/2020-3.pdf>).

Satış ehtimalının daha yüksək olması üçün bölmənin rəhbərliyi aktiv satmaq (və ya silinmək) vəd etməli və alıcını müəyyən etmək və fəvqəladə hallara cavab planını həyata keçirmək üçün proaktiv proqram qurmalıdır. Aktivlər (və ya xaric edilmə qrupları) cari ədalətli dəyərlə müqayisədə ədalətli qiymətə satmaq üçün aktiv şəkildə bazara çıxarılmalıdır. Bundan əlavə, bu Standartın 12-ci maddəsində icazə verilən hallar istisna olmaqla, satış tarixi təsnifatdan sonra bir il ərzində başa çatmış kimi tanınmalı və planın həyata keçirilməsi üçün tələb olunan fəaliyyətlər planda əhəmiyyətli dəyişiklik olmadığını göstərməlidir. baş vermə ehtimalı var.

Fəaliyyətlər və ya şərtlər satışın tamamlanma müddətini bir il uzada bilər. Əgər gecikmə müəssisənin nəzarət etdiyi hadisə və şəraitdən qaynaqlanırsa, bu, satışın

uzadılmasına mane olacaq və vahidin aktivlərin satışı planına sadıq olduğuna dair kifayət qədər sübutlar mövcuddur.

Müəssisələr birdəfəlik istifadə edilə bilən aktivləri (və ya xaric edilmə qruplarını) satış üçün nəzərdə tutulmuş kimi təsnif etməməlidirlər. Bununla belə, təşkilatların fəaliyyəti 34-cü və 35-ci maddələrin müddəalarına uyğun olaraq, əməliyyatların dayandırıldığı və pul vəsaitlərinin hərəkətindən xaric komandası tərəfindən istifadə edildiyi tarixdən dayandırılır. Atılmayan aktivlərə (və ya ləğvəmələrə) cari istifadə və uzunmüddətli aktivlər (və ya ləğvlər) daxildir (<https://taxes.gov.az/uploads/muhasibat/1145.pdf>).

Əmlak və yaxud ümumi aktivlər (uzunmüddətli və cari) təkrar istehsal prosesinin bütün mərhələlərində iştirak edir və qarşılıqlı əlaqədə iştirak edir. Başqa sözlə, dövriyyə aktivləri olmayan uzunmüddətli aktivlər və yaxud uzunmüddətli aktivləri olmayan dövriyyə aktivləri öz-özünə fəaliyyət göstərə bilməz. Nəticə etibarilə və ümumi aktivlərin vahid və bir-biri ilə əlaqəli fəaliyyət göstərməsi nəticəsində təşkilatların fəaliyyətinin ümumi yekun nəticələri. İlkin olaraq, ümumi aktivlər nağd pul şəklində fəaliyyət göstərməyə başlayır, bunun hesabına təşkilat lazımi əsas vəsaitləri və əmək obyektlərini alır, işçi qüvvəsini işə götürür. Bu üç amilin olması nəticəsində köçürülən pul dəyərində satılan məhsulların xidmət prosesi başa çatır. Bu halda, satılan məhsullar üçün daxil olan nağd vəsait avans pulunun ilkin dəyərindən çox olmalıdır. Bu fərq genişləndirilmiş xidmət üçün arzu olunan mənfəətin dəyərindən ibarət olmalıdır. Bu yolla, təşkilatın fəaliyyəti zamanı ilkin inkişaf etmiş cəmi aktivlər nəinki özünü kompensasiya etməli, həmçinin də genişlənməmiş təkrar istehsalı təmin etməlidir. Nəticə etibarilə, aktivlərin təhlili metodologiyası sadalanan nöqteyi-nəzərdən qurulmalıdır. Həmçinin, mövcud metodoloji yanaşmalar və göstəricilər sistemi təşkilatın ümumi aktivlərindən istifadənin effektivliyini obyektiv və etibarlı şəkildə müəyyən etməyə tam imkan vermir. Bildiyiniz kimi, qabaqcıl məcmu aktivlərin sadə xidmətləri naminə, bu cür xidmətlər üçün, yenə də işçi qüvvəsinin xidmətləri üçün arzuolunan qədər pul alınması və nəzərə alınmış digər xərclərin ödənilməsi lazımdır. qanunla. Hər il üzrə

qabaqcıl vəsaitlərin dəyəri öz ifadəsini ilk növbədə istehsalın nominal dəyərində tapır ki, bu da ümumi aktivlərin cari məsrəflərindən əlavə, əmək məsrəfləri, sosial sığorta haqları və digər xərclər daxildir. Bu məsrəflərin effektivliyinə o halda nail olmaq olar ki, onlar hazırkı məhsulların həyata keçirilməsindən tam maliyyələşdirilsinlər. Yalnız bu şərtlərdə sadə reproduksiya mümkündür. Bu həmçinin də mühüm metodoloji vəziyyətə gətirib çıxarır ki, ümumi aktivlərin cari xərclərinin səmərəliliyini müəyyən edərkən istehsal olunmamış, lakin satılan məhsulların həcmindən istifadə edilməlidir. Fakt budur ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində məhsul xidmət amillərinin təkrar istehsalına təminat verə bilməz və təminat vermir. Çünki bazarda tələbatın az olması və təşkilatdan asılı olmayan digər səbəblərə görə buraxılan məhsullar satılmaya bilər. Həmçinin, məhsulun həcmi əsasında həm ümumi aktivlərin, həmçinin də onların bəzi hissələrinin istifadəsi üzrə bir çox fəaliyyət göstəriciləri müəyyən edilir. Məsələn, məhsulun həcminə əsaslanan ümumi aktivlərin dövrüyyəsi, kapitalın məhsuldarlığı, fondun tutumu və digər göstəricilər (Кожин В.Я. 2008).

3.2. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyinin artırılması üçün dövlət dəstəyinin müsbət təsirlərinin dəyərləndirilməsi

19 mart 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Koronavirusun pandemiyasının (COVID-19) negativ təsirinin və dünya enerji və fond bazarlarında kəskin tərəddüdlərin iqtisadiyyata və makroiqtisadi göstəricilərin azaldılması barəsində” fərman imzalayıb. “Tədbirlər kompleksi barəsində” qərarın 10.2-ci bəndinin yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün Nazirlər Kabineti 4 aprel 2020-ci il tarixində müvafiq fəaliyyət planını təsdiq edib. Tədbirlər Planında İqtisadiyyat Nazirliyinə tapşırılmış tədbirlərin reallaşdırılması 3 mərhələ üzrə bölünüb. İlk mərhələyə görə pandemiya əziyyət çəkən rayonlarda çalışan işçilərə əmək haqqının bir hissəsinin ödənilməsi, fərdi sahibkarlara maliyyə yardımının (mikro) göstərilməsi, habelə təsərrüfat fəaliyyətinin qorunması üçün vergi güzəştlərinin verilməsi nəzərdə tutulur.

İqtisadiyyat Nazirliyi pandemiyadan zərər görmüş rayonlarda çalışan işçilərin əmək haqqının müəyyən bir hissəsinin ilkin ödənişi və fərdi sahibkarlara maliyyə yardımını (mikro) verilməsi barədə aşağıdakı vergi ödəyicilərinə məlumat verir:

Pandemiyadan zərər çəkən rayonlarda iş yerlərinin itirilməsinin qarşısını almaq üçün əmək müqaviləsi üzrə işləyən işçilərə əmək haqqının müəyyən bir hissəsinin ödənilməsi strukturu çərçivəsində:

Bu tədbir pandemiyadan zərər görmüş rayonlarda və konqlomeratlarda çalışan işçilərin əmək haqqının 300 000 hissəsinin (əmək müqaviləsi üzrə) ödənilməsinə görə sahibkarlara 215 milyon manat dəyərində dövlət maliyyə yardımının verilməsini nəzərdə tutur. Bu mexanizmə uyğun olaraq əməkdaşlarınıza ödənilməli olan əmək haqqının bir hissəsi və müvafiq sosial sığorta haqları Vergi ödəyicilərinin İnternet Vergi bürosunda mövcud elektron ofislər vasitəsilə verdikləri ərizələr əsasında köçürüləcəkdir (www.e-taxes.gov).

Qeydiyyatdan keçmiş olan vergi ödəyicilərinin hər birinə "Pandemiyaya qarşı maliyyə yardımını proqramı" barəsində öz şəxsi elektron hesablarına və mobil telefon nömrələrinə SMS göndəriləcək. Vergi ödəyiciləri IRS İnternet Hesabının "Pandemiyaya Qarşı Maliyyə Yardım Proqramı" hissəsində olan "Əmək haqqı ərizəsi" alt bölməsinə keçid edərək buradakı müvafiq alt bölmədə ərizə formunu elektron formada doldurmalıdırlar.

Xüsusi qeyd: Bankın təqdim etdiyi maliyyə yardımının köçürülməsi yalnız əmək haqqı üçün icazə verilir və vergi ödəyiciləri bu vəsaitləri digər məqsədlər üçün işlədə bilməzlər və bu məsələ diqqətlə izlənəcəkdir.

Ölkə üzrə orta aylıq əmək haqqı (712 manat) işçilərin əmək haqqının müəyyən bir hissəsinin ödənilməsinin əsas meyarı kimi götürüləcəkdir. Əgər müəssisənin əməkdaşlarının bir hissəsi orta aylıq əmək barəsindən artıq məvacib alırsa, onların kompensasiyası o şərtlə hesablanır ki, o, orta aylıq əmək barəsindən çox olmasın.

Vəsait göndərilən vergi ödəyiciləri barəsində məlumat İqtisadiyyat Nazirliyinin və onun departamentlərinin internet resursları və kütləvi informasiya vasitələri vasitəsilə açıqlanacaq.

Bu mexanizmə uyğun olaraq dövlət pandemiyadan əziyyət çəkən rayonlarda sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən 80 milyon manat 300 000 fərdi sahibkara maliyyə yardımı verəcəkdir. Bu maliyyə yardımı 2019-cu ildə vergi, icbari dövlət sosial sığorta və işsizlik sığortası ödəyən vergi ödəyicilərinə tətbiq ediləcək. Fərdi sahibkarlar üçün İnternetin vergi administrasiyası qısa müddət ərzində maliyyə yardımına zəmanət verir (<https://www.taxes.gov.az/az/post/1020>).

Azərbaycanda COVID-19 virusunun artmasının qarşısını almaq üçün 2020-ci ilin yanvarından Prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə zəruri profilaktik tədbirlər görülmüşdür. Ölkədə operativ və sistemli profilaktik tədbirlər tətbiq edilir, 14 Mart 2020-ci ildən sosial təcrid qaydaları qüvvədədir, 20 aprel 2020-ci ilə qədər xüsusi karantin rejimi elan edilir. COVID-19 virusunun diaqnostikası, Avropada aparılmış laboratoriya analizləri, bu xəstəliyin müalicəsi üçün zəruri olan tibbi avadanlıq və materiallar da daxil olmaqla, Azərbaycana qoruyucu avadanlıq gətirilmiş, ölkədə 18 laboratoriya verilmiş, paytaxtda isə Xüsusi Rejimli xəstələr müalicə olunmuşdur. və regionlarına. ana və karantin zonaları yaradılmışdır. Ölkədə bir çox 4 və 5 ulduzlu otellər, Sanatoriyalar və digər infrastruktur obyektləri karantin üçün ayrılıb (<https://nk.gov.az/az/article/813/>).

Nazirlər Kabinetinin yuxarıdakı qərarından da görünür ki, karantin məqsədləri ilə bir çox otel və sanatoriyalar istifadə üçün səfərbər edilib. Bu özlüyündə həmin müəssisələrin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərib . Belə ki, xidmət sahələrində yerində xidmətin dayandığı bir vaxtda həmin müəssisələrdə fəaliyyət mövcud olmuşdur və bu da bu müəssisələrin zərərə uğramasının qarşısını almışdır.

30 dekabr 2020-ci il tarixində, Bakı: “Koronavirus pandemiyasının AR Prezidentinin Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyinə, məşğulluq və sahibkarlığına negativ təsirinin minimallaşdırılması və bunun nəticəsində

global enerji və fond bazarlarında kəskin dalğalanmalar Karantin dövründə pandemiya zərər görmüş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarların öhdəliklərini tənzimləmək üçün Rusiya Federasiyası Mərkəzi Bankı İdarə Heyətinin qərarı ilə maliyyə sektorunu dəstəkləmək. Azərbaycan 24.04.2020-ci il tarixli, 16 nömrəli “Tətil” tədbirinin icrası və İqtisadiyyatın müvəqqəti tənzimlənməsi Qaydaları”. Mərkəzi Bankın cari ilin sentyabr ayında yaydığı məlumatda bildirilir ki, “Tədbirlər Paketi” ilə müəyyən edilmiş ilkin müddət sona çatdıqdan sonra müvafiq qərar və tövsiyələrin əksəriyyətinin icrası davam etdirildiyi nəzərə alınaraq təsdiq edilib. pandemiya. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin qərarı ilə 1 yanvar 2021-ci il tarixində olan qərarına əsasən uzadıldı. Belə ki, pandemiya zərər görmüş fiziki şəxslərin və sahibkarların dəstəklənməsi, o cümlədən bank sektorunun normativ hüquqi bazasının dəyişdirilməsi tədbirləri çərçivəsində kreditlərin təsnifləşdirilməsinə dair normativ tələblər yumşaldılıb və dividend ödənişləri 2021-ci il yanvarın 1-dək məhdudlaşdırılıb. kreditin restrukturizasiyası. Bundan başqa, kredit təşkilatlarına 2021-ci il yanvarın 1-dək əlavə faiz, penya və başqa cərimələrin hesablanmaması, habelə borcalanların negativ kredit tarixçəsi barədə məlumatların kredit tarixçəsi bürosuna xüsusi qeydlə təqdim edilməsi tövsiyə olunur. Pandemiyanın bərpası ilə əlaqədar bəzi iqtisadi fəaliyyət sahələrində yenidən karantin tədbirlərinin tətbiqi və məhdudiyətlərin tətbiqi fonunda müşahidə olunan iqtisadi fəallığın və müəssisələrin və əhəlinin gəlirlərinin azalması təbii ki, iqtisadi fəaliyyətə təsirsiz qalmır. maliyyə sektoru. Qeyd olunanları nəzərə alaraq, o cümlədən pandemiya zərər görmüş ərazilərdə fəaliyyət göstərən müəssisələrə dövlət dəstəyi tədbirlərinin davam etdirilməsi, Mərkəzi Bankın tənzimləmə siyasətinin iqtisadiyyatın dövlət dəstəyi siyasəti ilə sinxronlaşdırılması, tənzimləmə yükünün azaldılması məqsədilə kredit təşkilatları və istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi üzrə 2021-ci il aprelin 1-dək qəbul edilmiş qərar və tövsiyələr 1 aprel 2021-ci il tarixinədək. Belə ki, dövlət dəstəyi mexanizmləri ilə əhatə olunan və yenidən strukturlaşdırılan kreditlər, habelə kapitalda əməliyyat və bazar riskləri nəzərə alınmaqla kapitalın minimum adekvatlıq əmsalı və əks-tsiklik kapital buferi ilə əlaqədar güzəşt müddətinin

2021-ci il aprelin 1-dək uzadılması ilə , Bu tarixədək kredit təşkilatlarına faizlərin, penyalara və digər cərimələrin hesablanmaması, borcalanların kredit öhdəlikləri üzrə gecikmələr barədə məlumatların xüsusi işarə ilə kredit bürolarına təqdim edilməsi ilə əlaqədar tövsiyələr verilmişdir.

Pandemiya dövründə nağdsız hesablaşma xidmətlərinin stimullaşdırılması və bu xidmətlərə görə müəssisələrin xərclərinin azaldılması məqsədilə Mərkəzi Bank banklararası ödəniş sistemlərində banklar tərəfindən tutulan komissiyaların azaldılması, habelə sahibkarların ödəniş kartları üzrə tariflərin alınması barədə qərar qəbul edib. 1 aprel 2021-ci il tarixinədək uzadılıb. Həmçinin qiymətli kağızlar bazarının iştirakçılara verilən normativ güzəştlərin, o cümlədən qiymətli kağızlar bazarında əməliyyatlar üzrə tariflərin, habelə Bakı Fond Birjasında listing tariflərinin tətbiqinin 2021-ci il aprelin 1-dək təxirə salınması qərara alınıb

(<https://www.cbar.az/press-release-2866/mrkzi-bank-koronavirus-pandemiyasi-il-laqdar-maliyy-sektoruna-lav-dstklyici-tdbirlr-paketinin-vaxtinin-uzadilmasi-bard-qrar-qbul-etmisdir>).

Biznes dəstəyinin yenidən maliyyələşdirilməsi Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti sahibkarlığa yeni maliyyə yardımı barəsində qərar qəbul edib.

Qərara əsasən, pandemiya vəziyyətinin sahibkarlığa negativ təsirinin minimuma endirilməsi və məşğulluğun müdafiəsinə dəstək məqsədilə proqramların növbəti mərhələsi pandemiya zamanı zərər görmüş sahələrdə çalışan işçilərin əməkhaqlarının müəyyən bir hissəsinin ödənilməsi və fiziki şəxslərə maliyyə yardımının göstərilməsidir.

Qeyd edək ki, NK qərarına əsasən, pandemiya zamanı zərər görmüş ərazilərdə çalışan, dövlət başçısının çağırışına uyğun olaraq maliyyə cəhətdən dəstək almış və işçilərin sayında əhəmiyyətli ixtisar aparmayan vergi ödəyiciləri 2020-ci ilin iyulun 1-i tarixində bir aylıq əmək haqqı dəyərində maliyyə yardımı veriləcək. Maliyyə yardımı avqust və sentyabr aylarını əhatə edən bərabər hissələrlə iki hissədə ödəniləcək.

Həmçinin (mikro) maliyyə yardımına ən çox möhtac olan və ilkin mərhələdə 250 manat dəyərində birdəfəlik ödəniş alan fərdi sahibkarlar 250 manat dəyərində maliyyə yardımını əldə edəcəklər.

Qeyd edilməlidir ki, maliyyə yardımını proqramının ikinci mərhələsi çərçivəsində ödəmələr proqramın birinci mərhələsi çərçivəsində bu cür dəstək almış vergi ödəyicilərinə həyata keçiriləcək. Bu o deməkdir ki, bu vergi ödəyiciləri yenidən qeydiyyatdan keçməyə borclu deyillər. Maliyyə yardımını almamış vergi ödəyiciləri avqustun 10-dək müraciət edə bilirlər

(https://www2.deloitte.com/az/az/pages/tax/articles/sahibkarl_q-subyektlrin-yenidn-maliyy-dstyigoestrilck.html).

Ölkə üzrə aparılan sorğuya əsasən, Almaniyada KOS subyektlərinin (KOB) 58%-nin gəlirləri orta hesabla 50% azalır, Hollandiyada isə KOM-ların 85%-i maliyyə çətinlikləri yaşayır. Belçika şirkətlərinin 40 faizi mənfəətlərinin 75 faizdən çox azaldığını bildirib. Portuqaliyada müəssisələrin 37%-i istehsalın 50%-dən çox azaldığını bildirdi (Avropa Klaster Əməkdaşlıq Platforması, 2020). Asiya-Sakit Okean regionunda Youth Co: Lab layihəsi çərçivəsində analoji sorğu keçirilib. Sorğunun nəticələrinə görə, regionu təmsil edən hər 10 sahibkardan 9-u COVID-19-un biznes fəaliyyətinə negativ təsir göstərdiyini bildirib. Təsirə məruz qalan dörd sahibkardan biri əməliyyatlarının tamamilə dayandığını, üçdə biri isə biznes əməliyyatlarında əhəmiyyətli bir yavaşlama olduğunu söylədi.

BMT-nin İnkişaf Proqramının (BMTİP) Türkiyədəki iş adamları arasında keçirdiyi sorğu da oxşar nəticələr verib. Belə ki, respondentlərin 96%-i yaxını koronavirusun biznes sektoru üçün ciddi təhlükə yaratdığını bildirib (UNDP, 2020).

Koronavirus pandemiyasından təsirlənən bizneslərə dövlət dəstəyi birbaşa müxtəlif təşviq və yardım alətləri vasitəsilə həyata keçirilir. Bununla bağlı, KOB sistemli fəaliyyət strategiyasına uyğun olaraq sahibkarlıq subyektlərinin üzlaşdığı problemlərin monitorinqini aparır, sistemləşdirir, qabaqlayıcı mexanizmlərin optimal şəkildə həyata keçirilməsini həyata keçirir. Mövcud şəraitdə əsas tətbiqlərdən biri də

hazırda Agentliyin prioritet istiqamətlərindən biri olan kiçik və orta biznes üçün antiböhran strategiyaları üzrə məsləhətlərin verilməsidir. Bütün bunlarla yanaşı, Agentliyin strateji vəzifələrindən biri də biznesi post-pandemiya dövrün çağırışlarına hazırlamaqdır. Məhz bu kontekstdə müxtəlif sənaye sahələrindən, eləcə də regionlardan olan sahibkarlarla onlayn müzakirələr təşkil olunur.

Azərbaycanda Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi 374 təsərrüfat subyekti əhatə edən ümumrespublika (işğal olunmuş ərazilər və Naxçıvan Muxtar Respublikası istisna olmaqla) sorğu keçirib. Müsahibə aparılmış sahibkarlara göndərilən elektron sorğuya (elektron poçt vasitəsilə) 41 modul sual daxil edilib. "Koronavirus pandemiyasının biznesinizə təsirini necə qiymətləndirirsiniz?" Bu məsələ ilə bağlı ümumi rəy belədir.

Məhz bu istiqamətdə biz beynəlxalq araşdırmalara əsaslanaraq nəticələrin dünya tendensiyalarına uyğunluğunu müşahidə edə bilərik. Ernst & Young (EY) şirkətinin 46 ölkədə iqtisadiyyatın 14 sektorunda 2900-dən çox iş adamı arasında keçirdiyi sorğuya əsasən, pandemiya ən çox turizm və aviasiya, restoran və kafelər zərər çəkib. ən az təsirlənmiş ərazilər kimi müəyyən edilmişdir.

Başqa tərəfdən, Sosial Tədqiqatlar Mərkəzinin keçirdiyi sorğunun birinci mərhələsində sahibkarların 43,2 faizi dövlət tərəfindən karantin rejiminin sərtləşdirilməsi ilə əlaqədar fəaliyyətini dayandırdığını, 47,2 faizi isə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olduğunu bildirib. aşağı ödənişli fəaliyyətlər. toplu əməliyyatlar. Respondentlərin yalnız 9,6%-i tam gücü ilə işlədiyini bildirib.

KOB tərəfindən keçirilən genişmiqyaslı məlumat kampaniyalarına və görüşlərə baxmayaraq, diqqətəlayiq haldır ki, sorğuda iştirak edən sahibkarların 78,4%-i COVID-19 pandemiyasının təsirini minimuma endirmək üçün dövlətin KOS-lara dəstək siyasəti və tədbirləri barədə məlumatlıdır. 19 pandemiya. Bu istiqamət üzrə həyata keçirilmiş tədbirlərdən xəbərsiz olduqlarını bildirdilər.

Sorğunun nəticələri KOS-ları təmsil edən sahibkarların aprel-iyul ayları üzrə rəylərinə əsaslanır. Mərkəz yaxın vaxtlarda geniş ictimaiyyətə analitik hesabat təqdim etməyi planlaşdırır

(<https://apa.az/az/sahibkarliq-fealiyyeti/Koronavirus-COVID-19-pandemiyasinin-biznes-sektoruna-mnfi-tsirlri-sahibkar-ryind-603192>).

Hökumət koronavirusun pandemiyasından (KOVİD-19) əziyyət çəkən sahibkarlara maliyyə yardımı göstərməyə davam edir. Nazirlər Şurası tərəfindən təsdiq edilmiş 10.2-ci bəndin həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyət planına uyğun olaraq Prezidentin 19 Mart 2020-ci il tarixli Fərmanına əsasən nazirlikdə çalışan 257 522 nəfərdən 28 000 nəfərinə əmək haqqı ödəyib

Hazırda təsdiq edilmiş ərizələrə maliyyə yardımının həcmi 94,73 milyon manat təşkil edir. İkinci mərhələdə ödənilməli olan dəyər (50 faiz) 47,36 milyon manat təşkil edir.

Fərdi sahibkarlara maliyyə yardımı proqramı üzrə 112 565 vergi ödəyicisi maliyyə yardımının bank hesablarına keçirilməsi xahişi ilə müraciət etmiş, 105 173 ərizə nəzərdən keçirilmiş, təsdiqlənmiş və Maliyyə Nazirliyinə təqdim olunmuşdur. Həcmi maliyyə yardımı ilə təsdiq edilmiş ərizələrin artaraq 60,2 milyon manat səviyyəsində qoyulub. Mayın 31-nə olan vəziyyətə görə Maliyyə Nazirliyinin dövlət xəzinəsi 57,71 milyon manat təşkil edirdi.

Bu dövrdə aqrar sektora maliyyə yardımının göstərilməsi diqqət mərkəzində olub. Belə ki, bu il iyunun 1-nə 512 fermerə kənd təsərrüfatı məqsədləri üçün 5,2 milyon manat güzəştli mikrokredit verilmişdir.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyindən verilmiş informasiyaya görə, bu vəsaitdən heyvandarlığa 4,5 milyon manat, kənd təsərrüfatına 335 min manat, bağçılıq sahəsinə 208 min manat, arıçılıq və digər ailə təsərrüfatlarının yaradılması və inkişafına 102 min manat ayrılıb.

Mikromaliyyələşdirmə bu il mayın 23-dən başlayıb. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 8 aprel 2020-ci il tarixli fərmanına əsasən, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Kreditinin və İnkişafının Əsasnaməsində və Kənd Təsərrüfatı Kredit təşkilatlarının vəsaitlərindən istifadə Qaydalarında dəyişikliklər edilib.

Prezidentin Sərəncamına əsasən, koronar virus epidemiyası və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına mikrokreditlərin verilməsinin yaxşılaşdırılması məqsədilə Qazaxıstan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında AKİA-ya 30 manat ayrılıb.

Son altı ayda 512 fermer 5,2 milyon manat, orta hesabla 10 min manata yaxın mikrokredit alıb. Bir ildən az müddətdə 3500-dən çox fermer mövcud vəsaitdən istifadə edəcək. 1 iyun 2018-ci il tarixinə mikrokreditlər istisna olmaqla, ümumilikdə 885 kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçısına güzəştli kreditlər verilib. İndeks mikrokreditlərin daha geniş istehsalçıları əhatə etməklə kənd təsərrüfatının inkişafına xidmət edəcəyini və daha çox kəndli fermer ailəsinin ölkənin dəstəyindən faydalanacağını sübut edir.

Qeyd edək ki, kənd təsərrüfatı üzrə 15 min manatadək olan mikro məbləğlər illik 12 faizlə təminat verilmədən 3 il müddətinə paylanacaq (<https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/49147>).

3.3. Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin səmərəliliyini artırılması üzrə qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi

Azərbaycanda ilk tacik virus infeksiyası 28 fevral 2020-ci ildə qeydə alınıb. Hökumət COVID-19-un milli iqtisadiyyata, ticarətə və bank işinə mənfi təsirini azaltmaq, sosial müdafiəni gücləndirmək üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirib.

Virusun yayılmasının qarşısının alınması və qarşısının alınması və təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsi məqsədilə fevralın 27-də Nazirlər Kabinetində fəaliyyət mərkəzi yaradılıb. Martın 14-dən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Fəaliyyət Komandanlığı tərəfindən ölkədə sosial izolyasiya tədbirləri həyata keçirilib. Bu tədbirlərə toy, yas mərasimləri və digər kütləvi tədbirlərin qadağan edilməsi, mədəniyyət müəssisələrinin, teatrların, kinoteatrların, muzeylərin, idman mərkəzlərinin, əyləncə mərkəzlərinin və digər aidiyyəti obyektlərin bağlanması, bütün tibb müəssisələrində xəstələrin yaxınlarına baş çəkilməsi daxildir.

Koronavirusun (COVID-19) yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə martın 17-dən Bakı və Sumqayıt şəhərlərinə, eləcə də Abşeron rayonuna giriş-çıxış qadağan edilib. Beynəlxalq səyahətlər, o cümlədən bütün xarici ölkələrdən Azərbaycana giriş qadağandır. Martın 31-dən Azərbaycanda xüsusi karantin sistemi tətbiq edilir. Vətəndaşlar aprelin 20-dək daimi və ya müvəqqəti olaraq evdə qalmalıdır.

Aşağıda biz hökumətə Azərbaycan Respublikasında COVID-19 epidemiyası ilə bağlı ən son vergi və hüquqi məlumatları təqdim edirik.

Azərbaycan hökuməti də virusdan zərər çəkmiş müəssisələrin virusun yayılmasının öhdəsindən gələ bilməsi üçün tədbirlər görür. Martın 19-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Tacikistan virusunun Azərbaycan iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, əhalinin məşğulluğuna və ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisələrə təsirinin minimuma endirilməsi haqqında” sərəncam imzalayıb (https://www.bakertilly.az/az/Home/news_details/59).

Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının artmasının dayandırılması üzrə qlobal səylər qlobal maliyyə bazarlarına, makro səviyyədə beynəlxalq iqtisadiyyata, mikro səviyyədə isə iri müəssisə və təşkilatlara əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərib. İşlər sürətlə getdiyi və çoxlu bilinməyənlər olsa da, COVID-19 pandemiyasının yaratdığı fasilələr və qeyri-müəyyənliklər genişdir (istehsal və təchizat zəncirinin pozulması, əsas müştərilərin itirilməsi, müəssisələrin bağlanması, işçilərin işdən çıxarılması, işdən çıxarmalar, iş məhdudiyətləri, istehlakçı xərclərinin azalması). və s.). Bu inkişaf lar təşkilatlar tərəfindən davamlı və diqqətlə qiymətləndirilməli olan maliyyə hesabatlarının xüsusi aspektləri ilə nəticələnəcək. Niyə vacibdir? Təşkilatlar COVID-19 pandemiyasının öz fəaliyyətlərində maliyyə hesabatlarına təsirini başa düşməlidirlər. Xüsusilə, işdə fasilələr, müştərilərin itirilməsi, bağlanmalar və s. müəssisənin gələcək pul vəsaitlərinin hərəkəti proqnozlarına və aktivlərin dəyərləndirilməsində istifadə edilən digər fərziyyələrə təsir edə biləcək şəraitdə dəyişiklikləri göstərə bilər. Bundan əlavə, müəssisələr tələb oluna bilən müxtəlif modellər və maddi, qeyri-maddi və maliyyə aktivlərinin dəyərsizləşməsinin

dəyərləndirilməsini tələb edən təhrikedici hadisələrdən, habelə bunun nəticəsində mənfəət vergisi uçotuna təsirlərdən xəbərdar olmalıdırlar. Dəyərsizləşməni qiymətləndirərkən müəssisələrin gözlənilən gələcək pul məbləğlərinin hərəkətini və pul vəsaitlərinin hərəkətində dəyişikliklərlə bağlı gözləntiləri qiymətləndirərək aktivlərin bərpa oluna bilən dəyərini müəyyən etmələri vacibdir. Pul vəsaitlərinin hərəkəti proqnozları müəssisənin sənayeyə və xüsusilə də müəssisəyə təsir edən və aktivin qalan faydalı istifadə müddəti ərzində mövcud olacağı gözlənilən makro və mikro şəraitlə bağlı ən yaxşı qiymətləndirməsini əks etdirməlidir. Müəssisələr dəyərsizləşmənin dəyərini müəyyənləşdirmək üçün ədalətli dəyərin ölçülməsindən istifadə edə bilərlər. Ədalətli dəyərin ölçülməsinin məqsədi ölçmə tarixində mövcud olan bazar şəraitində bazar iştirakçıları arasında nizamlı əməliyyatın baş verəcəyi qiyməti təxmin etməkdir. COVID-19-un təsirinin böyük ölçüdə naməlum olaraq qaldığını, əhəmiyyətli bazar dəyişkənliyinə səbəb olduğunu və inkişaf etməkdə davam etdiyini nəzərə alaraq, müəssisələr ədalətli dəyərin ölçülməsində istifadə olunan müvafiq modelləri və fərziyyələri tətbiq edərkən ehtiyatlı olmalıdırlar. Hazırda mühasibatlıq peşəsi həm hüquqi, həmçinin də fiziki şəxslər üçün maliyyə və mühasibat uçotu sahəsində geniş spektrli xidmətlərin göstərilməsini nəzərdə tutur. Bu xidmətlər sırasına mühasibat uçotu, maliyyə hesabatları, vergi xidmətləri, əmək haqqı üzrə xidmətlər, əmək və sığortaya dəstək xidmətləri, büdcə və hesabatların tərtibi və məsləhət xidmətləri daxil ola bilər. Beləliklə, aydın olur ki, mühasibatlıq peşəsi artıq yalnız hesabat fəaliyyətini əhatə edən mühasibat uçotu ilə məhdudlaşmır. Əksinə, mühasibat uçotu mütəxəssislərinin rolu keçmiş fəaliyyəti nəzərdən keçirmək, hazırkı vəziyyəti yoxlamaq və qiymətləndirmək, gələcək fəaliyyətlə bağlı qərar qəbuletmə proseslərində iştirak etmək kimi ehtiyacları ödəmək üçün genişlənmişdir.. Mühasibat uçotu üzrə mütəxəssislərin rolu həm müəssisələrin, həmçinin də fiziki şəxslərin peşəkar və iqtisadi fəaliyyətlərinin qüvvədə olan qanunlara uyğun olmasını və onların müştərilərinin dövlət gəlirləri barəsində məlumatların dəqiq hesabat verməsini təmin etməkdən ibarətdir. Beləliklə, bir tərəfdən makroiqtisadi göstəricilər dəqiq müəyyən oluna bilər,

başqa tərəfdən isə dövlət ödənilməli olan gəlirin dəyərini alır ki, bu da tənzimləyici orqanların səmərəli siyasətinə töhfə verir, ümumi fəaliyyətini təmin edir. iqtisadiyyatın. Mühasiblərin dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və bu cür çağırışlara cavab vermək qabiliyyəti amillərdən asılıdır. Bununla belə, hökumətin fəvqəladə hallarla məşğul olmalı olduğu, gündəlik iş rejiminin pozulduğu və təcili tədbirlər, uyğunlaşma və cavabdehlik tələb olunduğu və yaxud başqa sözlə, mühasiblərin fəvqəladə dəyişikliklərlə üzləşməli olduğu hallarda mühasib peşəsinin necə əziyyət çəkə biləcəyi ilə əlaqədar suallar yaranır (Гусельщикова Н.Б. 2021). Koronavirus pandemiyası şəraitində təşkilatlar xəstəliyin artmasının qarşısını almaq üçün əlavə xərclər çəkirlər. Müxtəlif dəstək tədbirləri həyata keçirən dövlət üçün bu asan deyil. Həmçinin, COVID-19 ilə mübarizə xərclərinin və alınan dövlət dəstəyinin maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirilməsi də vacibdir.

Təşkilatlar adi fəaliyyət xərclərinin tərkibində yeni koronavirus infeksiyasının yayılması ilə əlaqədar mühafizə tədbirlərinin təmini üçün aşağıdakı xərcləri nəzərə alır:

- işçilərin koronavirus infeksiyasının olması və ona qarşı immunitetin yoxlanılması;
- iş yerlərinin dezinfeksiya edilməsi;
- məsafədən işləyən işçilərlə ünsiyyətin təmin edilməsi;
- yeni koronavirus infeksiyasının yayılması ilə əlaqədar yüksək xəbərdarlıq dövründə iş yerlərində çalışan işçilərin iş yerinə və iş yerinə daşınması.

Bu xidmətlərin üçüncü şəxslər tərəfindən təqdim edilməsinin və yaxud təşkilatın bu qoruyucu tədbirləri müstəqil şəkildə həyata keçirməsinin əhəmiyyəti yoxdur (<https://zen.yandex.ru/media/fingazeta/osobnosti-buhgalterskogo-ucheta-pri-pandemii-602933dc0454f6146a6ef0a7>).

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Mühasibat uçotu biznes fəaliyyətlərinə nəzarəti təmin etməkdir, biznes fəaliyyətlərini planlaşdırmaq və effektiv qərarların qəbul edilməsinə görə, maliyyə hadisələri barəsində məlumatların toplanması və başqa şəxslərə ötürülməsi prosesi kimi müəyyən edilir. Əldə edilən bu məlumatlar biznes sahiblərinə, menecerlərə, həmçinin də işçilərinə düzgün qərarlar qəbul etməkdə rəhbərlik edir. O, həmçinin qruplara qərar qəbul etməyə yardım edir.

“Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin uçota alınması və maliyyə hesabatlarında əks etdirilməsi” mövzusunda aparılan tədqiqatlar aşağıdakı nəticə və təklifləri çıxarmağa imkan vermişdir:

1. Bazar iqtisadiyyatına keçid gəlirli təşkilat naminə əlverişli şərait yaradan elə bir idarəetmə mexanizminin yaradılmasına səbəb olur. Bununla belə, bazar iqtisadiyyatı mexanizminin mühasibat uçotu, audit və iqtisadi təhlili özündə birləşdirən yeni elementlərinin kəsilməsi iqtisadiyyatda neqativ hallarla - xidmətlərdə tənəzzül və böhran, yüksək inflyasiya, toyuqların qeyri-sabitliyi ilə müşayiət olundusa. milli valyutanın, təşkilatların iqtisadi potensialından istifadə səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə azalması.

Bu proseslər bir tərəfdən idarəetmə mexanizminin yeni elementlərinin üstünlüklərindən tam istifadə etməyə imkan vermədi, başqa tərəfdən isə belə mexanizmin yeni yaradılmış elementlərinin praktikada tam sınaqdan keçirilməsinə imkan vermədi.

Bazar münasibətlərinə keçid dövründə yaradılmış mühasibat uçotu və hesabat sistemi bu dövrün tələblərinə cavab verir və bu sahədə beynəlxalq prinsip və standartlara müəyyən dərəcədə cavab verirdi. Bununla belə, bazar münasibətlərinin inkişafı və dərinləşməsi, yerli təşkilatlarla xarici firmalar arasında inteqrasiya əlaqələrinin güclənməsi ilə mövcud mühasibat uçotu və hesabat sistemi bazar iqtisadiyyatının müvafiq tələblərinə cavab verməmiş, iqtisadi inkişafın təmini üçün

lazımı məlumatları yaratmamışdır. təhlil və idarəetmə. Belə məlumatlar, qaydalar kimi, mühasibat uçotunun köməyi ilə formalaşır. Nəticədə onun müasir bazar iqtisadiyyatının tələbləri hesabına düzgün təşkili son dərəcə vacibdir. Uzunmüddətli aktivlərin mühasibat uçotunun və təhlilinin auditinin dünya standartları səviyyəsində təşkili də az əhəmiyyət kəsb etmir.

1. Uzunmüddətli aktivlərin uçotu və onların uçotunun auditini “Mühasibat uçotu barəsində” Azərbaycan Respublikasının Qanununda, “Auditor xidməti barəsində” Azərbaycan Respublikasının Qanununda və Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərə alınmış prinsiplərə, düstura uyğun olaraq təşkil edilir. digər normativ və təlimatlandırıcı materiallar.

2. Müəyyən növ uzunmüddətli aktivlər üzrə sintetik uçotun təşkili metodologiyası Hesablar Planında və ondan istifadəyə dair təlimatlarda əksini tapmışdır. Bununla belə, respublikada uzunmüddətli aktivlərin ayrı-ayrı növlərinin uçotuna dair ayrılmaz müddəa hələ də mövcuddur. Yuxarıda qeyd olunan normativ sənədlərdə qeyd olunan aktivlərin dəyərləndirilməsi, analitik və sintetik uçotunun təşkili ilə əlaqədar bir çox praktiki məsələlərə kifayət qədər aydın və dolğun cavablar verilmir.

Dissertasiyanın birinci fəslinin birinci alt fəslinə xidmət müəssisələrinin mühasibat uçotunun təşkilinin spesifik xüsusiyyətləri araşdırılıb burada Bolt şirkətinin misalında şirkətlərin pandemiya vəziyyətində zərərə uğramamaq üçün öz fəaliyyətini hansı şəkildə diversifikasiya etməsindən bəhs olunub. Beləliklə, həmçinin də xidmət müəssisələrinin mühasibat uçotunun təşkilinin spesifik xüsusiyyətləri də araşdırılmış oldu.

Bu fəslin növbəti alt fəslində xidmət müəssisələrinin mühasibat uçotunun təşkilində xarici ölkələrin təcrübəsindən bəhs olunub. Pandemiya tək bir regionu deyil bütün dünyanı əhatə etdiyi üçün dünyanın qabaqcıl ölkələrinin pandemiya reaksiyası gözdən keçirilmişdir. Sonrakı alt fəsildə isə bu mövzuda mövcud olan qanunvericilik aktları gözdən keçirilmişdir.

İkinci fəsildə koronavirus pandemiyası zamanı Azərbaycanda xidmət sferası müəssisələrinin uçot siyasəti və maliyyə vəziyyətinin təhlili barədə tədqiqat aparılıb.

Xidmət sferasının uçotundan bəhs olunarkən uzunmüddətli aktivlərə xüsusi yer verilmişdir.

Koronavirus pandemiyası şəraitində xidmət sferası müəssisələrində uzunmüddətli aktivlərin istismarı zamanı maliyyə nəticələrinə təsirinin müsbət və negativ tərəfləri gözdən keçirilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, biznesin uğur qazanmamasının əsas səbəblərindən biri zəif maliyyə idarəçiliyidir; çox şirkətlər şirkətin maliyyə vəziyyəti barəsində dəqiq təsəvvürə malik olmurlar və gələcək üçün planları yoxdur. Bir çox şirkətlər qeyri peşəkar kimi irəliləyir, sadəcə borcun faizini ödəyir, amma borcunu ödəmir. Bu şirkətlər son dəqiqə resursları ilə işlədikləri üçün onların gəlirlərin azalmasına tab gətirmək üçün resursları yoxdur. Bu səbəbdən pandemiya şirkətlərdə idarəçiliklə bağlı bir ziddiyət yaratdı. Dialektika qanuna görə isə ziddiyət adətən bir inkişaf yaradır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. Abbasov Q. (2009), “Mühasibat uçotunun nəzəriyyəsi”, Bakı, Qanun, 200 səh.
2. Abbasov Q.Ə. (2013), “Sıfırdan başlayan mühasibat (maliyyə) uçotu”, Bakı, Elm, 258 səh.
3. Aıuditor xidməti barəsində Azərbaycan Respublikasının 1994-cü il 16 sentyabr tarixli Qanunu”.
4. Cəfərov E. “Ehtiyatlar” adlı 2 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsi xüsusiyyətləri, Maliyyə və uçot. 2020/01- 02.
5. Cəfərov E. 16 №-li “Torpaq, tikiili və avadanlıqlar” üzrə Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına uyğun olaraq maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair iməsələlər, Maliyyə və uçot. 2020/11-12, 2021/01-02.
6. Cəfərov E. “Maliyyə Hesabatlarının Konseptual Əsasları”, Maliyyə və uçot, 2019/01-02.
7. Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının və bundan irəli gələrək dünya enerji və səhm bazarlarında baş verən kəskin dalğalanmaların Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, ölkədə məşğilluq məsələlərinə və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinin azaldılması ilə əlaqədar bəzi tədbirlər barəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.
8. Mühasibat uçotu barəsində” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı, 2005.
9. Pandemiya dövründə. Sahibkarlara dövlət dəstəyi. Maliyyə hesabatlarının hazırlanması və auditi 5 may 2020.
10. Radil Fətullayev , “Beynəlxalq mühasibat uçotunun əsasları (Maliyyə uçotu) Bakı, 2021

11. Salahov Ə., Mehdiyev V. (2016), "Mühasibat uçotu", Bakı, Qanun, 71 səh.
12. Səbzəliyev S.M. (2003), «Mühasibat (maliyyə) hesabatı». Dərs vəsaiti. Bakı, Qanun, 120 səh.
13. Səbzəliyev S.M., Quliyev V.M. (2014), "İdarəetmə uçotu", Dərslik, Bakı, "Elm və təhsil" Nəşriyyatı, 524 səh.
14. Vergi Məcəlləsi, Bakı, 2012.

İngilis dilində

1. Baldwin R., Weder di Miauro B. (2020), "Economics in the time of COVID-19: A VoxEU.org Book", London, CEPR Press, 412 p.
2. Khan A. "Government Funds Available to SMEs in South Africa", GAA Accounting, 2014, p.1-10.
3. Kim K. "Uses satisfaction: A synthesis of three different perspectives, International Journal of Accounting Information Systems", 2009, p.85-99.
4. Kren L. (2013), "Budgetary participation and managerial performance: The impact of information and environmental volatility", Account Review, 242 p.
5. KZN provincial Government, 2016/2017, "Provincial Economic Review and Outlook, s.l. The KwaZulu Natal Provincial Government".
6. Lawson R. (2020), "The Impact Of Covid-19 On The Finance Function", 145 p.
7. Leedy P.D., Ormrod J.E. (2015), "Practical Research Planning and Design", 9th ed. Boston: Pearson Education Inc, 244 p.
8. Leedy P.D., Ormrod J.E. (2017), "Practical Research Planning and Design", 7th ed. New Jersey, Prentice-Hall Inc, 124 p.
9. Levenstein E., Winer P. (2015), "A Guide to Business Rescue", s.l., Werksmans Attorneys, 213 p.
10. Lewin A.Y., Minton J.W. (2016), "Determining organizational effectiveness: Another look", and an agenda for research, Management science, 345 p.

11. Liapis K., Thalassinos E. "A comparative analysis for the accounting reporting of employee benefits between IFRS and other accounting standards: A case study for the biggest listed entities in Greece. *International Journal of Economics & Business Administration*", 2013, 1(1), p.91-116.
12. Litjens R., Bissessur S., "Langendijk H., Vergoossen R. How do preparers perceive costs and benefits of IFRS for SMEs? Empirical evidence from the Netherlands". *Accounting in Europe*", 2012, 9(2), p.227-250.
13. Maingot M., Zeghal D. "Financial reporting of small businesses entities in Canada. *Journal of small business management*", 2006, 44(5), p.513-530.
14. March S. (2009), "Design science in the information systems discipline: An introduction to the special issue on design science research", 189 p.
15. Modell S. (2017), "Management Accounting Change, in T. Hopper, D. Northcott & R. Scapens: *Issues in Management Accounting*", UK, Pearson Education Ltd, 412 p.
16. Murad M. "The evaluation of negative effects of credit crunch and how it was dealt with: critically evaluate the attempted to deal with the negative effects of the credit crunch. *Journal of Humanity Sciences*", 2014, 18(1), p.221-252.
17. Mutezo A. "Obstacles in the access to SMME finance: An empirical perspective in Tshwane, s.l., Unpublished Masters Thesis. M Com (UNISA), O'Neil, C. & Rajaram, R., 2009, Profit or no profit? Does the SME sector really know? *Alternation*", 2005, 16(1), p.99-119.
18. Orlikowski W.J., Barley S.R. (2011), "Technology and institutions: what can IT research and organizations learn from each other", 298 p.
19. Otley D. (2014), "The management accounting contingency theory: accomplishment and forecasting; accounting, organizations and society", 341 p.
20. Vaassen E.H.J., "Hunton J.E. Editorial: An eclectic approach to accounting information systems, *International Journal of Accounting Information Systemis*", 2015, p.65-68.

21. Vaivio J. (2017), “Qualitative research on management accounting: achievements and potential”, in Hopper T. Northcott D. & Scapen R. Issues in Management Accounting. Essex, UK, Pearson Education Ltd, 528 p.

Rus dilinda

1. Алборов Р. (2006), “Принципы и основы- бухгалтерского учета”, М., 211 стр.

2. Варушиной М. (2014), “Управленческий учет: сборник задач под”, ред, Москва, 111 стр.

3. Виталий П., Виндлер Р. (2013), “Управленческий учет”, М., 452 стр.

4. Еременко В.А., Мамлеева А.М. “Влияние цифровизации на бухгалтерский учет. Вектор экономики”, 2019, № 4,
http://vectoreconomy.ru/images/publications/2019/4/accounting/Yeremenko_Mamleeva.pdf.

5. Карпова Т.П. (2002), “Управленческий учет”, М., 412 стр.

6. Ковалев В. (2016), “Финансовая отчетность”, Москва, 378 стр.

7. Кожин В.Я. (2008), «Современный бухгалтерский учет». (учебник). М., Альфа-Пресс.

8. Конкуренция и восстановление предприятий после пандемии COVID-19, Доклад об экономике региона Европы и Центральной Азии Осень 2021, 5 стр.

9. Корабельщиков И.Б. (2021), “Проблемы и перспективы развития бухгалтерского учета с использованием современных цифровых технологий”, 207 стр.

10. “Международный бухгалтерский учет”, М., 2008, 452 стр.

11. Михалкевич А.П. (2015), “Бухгалтерский учет на предприятиях зарубежных странах”, Минск, 452 стр.

12. Наробаев К.Н. (2009), “Организация бухгалтерского учета в США”, М., 415 стр.

13. Почему Бухгалтерский Учет Важен Во Время Пандемии Как Никогда?
Жоламанова Б.К. Жоламанова Б.К. Поче Му Бухгалтерский Учет Ва Жен Во
Время Пандемии Как Ни Ког Да? Жоламанова Бакыт Куандыковна - главный
бухгалтер, ТОО «АФА», г. Талдыкорган, Республика Казахстан.

14. Пятов М.Л. “Бухгалтерский учет и новые технологии // Бухгалтерский
учет”, 2018, № 3, стр.82-91.

15. Риполь-Сарагоси Ф.Б. (2014), “Финансовый и управленческий анализ”,
М., 4 стр.

16. Рожнова О. (2013), “Актуальные проблемы финансовой отчетности”,
Москва, 122 стр.

17. Русак Н. (2015), “Особенности анализа хозяйственной деятельности в
условиях полного хозяйственного расчета”, Минск, 455 стр.

18. Саножникова Н. (2014), “Консолидированная финансовая отчетность
корпораций”, Москва, 344 стр.

19. Сергеева Т. (2012), “Экономический аудит”, Москва, 200 стр.

20. Тикач В.И. и др. (2012), “Международная система учета и отчетности”,
М., 356 стр.

21. Томас П.К, (2009), “Анализ финансовых отчетов”, М., 132 стр.

Internet resurslari

1. Пять областей, требующих особого внимания при подготовке финансовой
отчетности в контексте ситуации, вызванной коронавирусом COVID-19 /
https://www.ey.com/ru_ru/assurance/financial-reporting-issues-to-consider-as-a-consequence-of-covid-19.

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1: .. Bilgah Beach Hotel müəssisəsinin Statistic göstəriciləri.....	40
Cədvəl 2: Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin əsas göstəriciləri.....	43